RIKSDAGENS PROTOKOLL.

1916. Första kammaren. Nr 42.

Onsdagen den 22 mars.

Kammaren sammanträdde kl. 11 f. m.

Anmäldes och bordlades

statsutskottets utlåtanden och memorial:

nr 40, i anledning av väckt motion om anslag till patronus i Morlanda församlingars pastorat till fullföljd av träffad överenskommelse om patronatsrättens upphävande;

nr 41, i anledning av kamrarnas skiljaktiga beslut beträffande Kungl. Maj:ts under sjunde huvudtiteln av statsverkspropositionen gjorda framställning om arvode åt en särskild föredragande i finansdepartementet; och

nr 42, i anledning av kamrarnas skiljaktiga beslut angående användande av uppkommet överskott å anslag till uppförande av mässbyggnader för underofficerare och manskap vid vissa truppförband; ävensom

bankoutskottets utlåtande nr 21, i anledning av fullmäktiges i riksbankens förslag angående reparations- samt om- och nybyggnadsarbeten vid Tumba bruk.

Herr statsrådet friherre *Beck-Friis* avlämnade Kungl. Maj:ts nådiga proposition nr 95, med förslag till lag om expropriation m. m.

Herr talmannen yttrade: Jag får för kammaren tillkännagiva, att efter överläggning inom talmanskonferensen angående riksdagsarbetet närmast före och efter påsk blivit bestämt, att kamrarnas sista arbetsplenum före påsk hålles torsdagen den 13 och, om så erfordras, fredagen den 14 april; att därefter hålles plenum endast för bordläggning av inkommande ärenden, samt att första arbetsplenum efter påsk hålles torsdagen den 27 april, då gemensamma voteringar äga rum, i den mån voteringspropositioner blivit av kamrarna antagna, allt därest ej något oförutsett inträffar.

Anställdes jämlikt § 65 riksdagsordningen omröstning över följande av statsutskottet i dess memorial nr 27, punkt 1, föreslagna och av båda kamrarna godkända voteringsproposition:

Den, som i likhet med första kammaren vill, att riksdagen till förhyrande av lokaler för marinförvaltningen under femte huvudtiteln på extra stat för år 1917 anvisar ett belopp av 43,000 kronor, röstar

Ja;

Den, det ej vill, röstar

Nej;

Vinner Nej, har riksdagen i likhet med andra kammaren till förhyrande av lokaler för marinförvaltningen under femte huvudtiteln på extra stat för år 1917 anvisat ett belopp av 10,000 kronor.

Vid omröstningens slut befunnos rösterna hava utfallit sålunda:

Ja — 93;

Nej — 32.

Sedan protokoll över omröstningen blivit uppsatt, justerat och avsänt till andra kammaren, ankom därifrån ett protokollsutdrag, nr 212, som upplästes och varav inhämtades, att omröstningen därstädes utfallit med 64 ja och 106 nej samt att båda kamrarnas sammanräknade röster befunnits utgöra 157 ja och 138 nej, vadan beslut i frågan blivit av riksdagen fattat i överensstämmelse med ja-propositionen.

Anställdes jämlikt § 65 riksdagsordningen omröstning över följande av statsutskottet i dess memorial nr 27, punkt 2, föreslagna och av båda kamrarna godkända voteringsproposition:

Den, som i likhet med första kammaren vill, att riksdagen till hyresbidrag till flottans varvs verkmästareförening i Karlskrona under femte huvudtiteln på extra stat för år 1917 anvisar ett belopp av 800 kronor, röstar

Ja;

Den, det ej vill, röstar

Nej;

Vinner Nej, har riksdagen i likhet med andra kammaren avslagit Kungl. Maj:ts ifrågavarande framställning.

Vid omröstningens slut befunnes rösterna hava utfallit sålunda:

Ja — 85;

Nej — 36.

Sedan protokoll över omröstningen blivit uppsatt, justerat och avsänt till andra kammaren, ankom därifrån ett protokollsutdrag, nr 213, som upplästes och varav inhämtades, att omröstningen därstädes utfallit med 69 ja och 106 nej samt att båda kamrarnas sammanräknade röster befunnits utgöra 154 ja och 142 nej, vadan beslut i frågan blivit av riksdagen fattat i överensstämmelse med ja-propositionen.

Anställdes jämlikt § 65 riksdagsordningen omröstning över följande av bankoutskottet i dess memorial nr 19 föreslagna och av båda kamrarna godkända voteringsproposition:

Den, som i likhet med första kammaren vill bifalla vad utskottet hemställt eller att riksdagen må medgiva, att justitierådet Herman Billing må från och med månaden näst efter den, vari han efter uppnådd ålder av 67 år avgår från justitierådsämbetet, under sin återstående livstid åtnjuta, utöver den pension, som tillkommer honom enligt bestämmelserna i lagen den 11 oktober 1907 angående civila tjänsteinnehavares rätt till pension, en tilläggspension å allmänna indragningsstaten till sådant belopp, att de båda pensionerna tillhopa uppgå till 7,500 kronor för år, röstar

Ja;

Den, den ej vill, röstar

Nej;

Vinner Nej, har riksdagen, i likhet med andra kammaren, med avslag å utskottets hemställan, bifallit den vid punkten av herr Kristensson fogade reservationen och således avslagit Kungl. Maj:ts ifrågavarande proposition angående tilläggspension åt justitierådet H. Billing.

Vid omröstningens slut befunnos rösterna hava utfallit sålunda:

Ja — 93;

Nej — 31.

Sedan protokoll över omröstningen blivit uppsatt, justerat och avsänt till andra kammaren, ankom därifrån ett protokollsutdrag, nr 214, som upplästes och varav inhämtades, att omröstningen därstädes utfallit med 41 ja och 130 nej samt att båda kamrarnas sammanräknade röster befunnits utgöra 134 ja och 161 nej, vadan beslut

i frågan blivit av riksdagen fattat i överensstämmelse med nej-propositionen.

Anställdes jämlikt § 65 riksdagsordningen omröstning över följande av bankoutskottet i dess memorial nr 20 föreslagna och av båda kamrarna godkända voteringsproposition:

Den, som i likhet med första kammaren vill bifalla vad utskottet i utlåtandet hemställt eller att riksdagen må bifalla Kungl. Maj:ts proposition och således medgiva, att interurbantelefonisten Amalia Josefina Larsson må, utan hinder därav att hon kvarstår å den före 1908 års ingång gällande avlöningsstat, vid avgång ur telegrafverkets tjänst den 1 maj 1917 komma i åtnjutande av pension i enlighet med de bestämmelser, som enligt kungl. kungörelsen den 14 september 1914 angående ändrad lydelse av § 7 i avlöningsreglementet för tjänstemän vid telegrafverket den 11 oktober 1907 gälla beträffande pensionering av interurbantelefonist å nya avlöningsstaten, röstar

Ja;

Den, det ej vill, röstar

Nej;

Vinner Nej, har riksdagen i likhet med andra kammaren bifallit den i ämnet av herr Helger väckta motionen och således beslutit att bevilja interurbantelefonisten Amalia Larsson i Filipstad en fyllnadspension av 350 kronor årligen under hennes återstående livstid från och med april månads utgång 1916, då hon efter uppnådda 67 års ålder och 32 tjänstår från sin tjänst avgår.

Vid omröstningens slut befunnos rösterna hava utfallit sålunda:

Ja — 78;

Nej — 46.

Sedan protokoll över omröstningen blivit uppsatt, justerat och avsänt till andra kammaren, ankom därifrån ett protokollsutdrag, nr 215, som upplästes och varav inhämtades, att omröstningen därstädes utfallit med 51 ja och 122 nej samt att båda kamrarnas sammanräknade röster befunnits utgöra 129 ja och 168 nej, vadan beslut i frågan blivit av riksdagen fattat i överensstämmelse med nej-propositionen.

Vid föredragning av herr *Ströms* under gårdagen bordlagda anhållan att få till hans excellens herr statsministern framställa ett spörsmål om åtgärder till förebyggande av ett allmänt uppdrivande av bostadsprisen, blev det begärda tillståndet av kammaren lämnat.

Föredrogos, men bordlades ånyo på flera ledamöters begäran följande nästlidne dag bordlagda ärenden, nämligen bevillningsutskottets betänkande nr 13, lagutskottets utlåtande nr 20 ävensom jordbruksutskottets utlåtanden nr 33 och 34.

Om åtgärder för ordnande och förvaring av kommunala arkivalier.

Föredrogs ånyo första kammarens första tillfälliga utskotts den 15 och 16 innevarande månad bordlagda utlåtande nr 7, i anledning av en inom andra kammaren väckt motion om skrivelse till Kungl. Maj:t angående åtgärder för ordnande och framtida förvaring av kommunala arkivalier.

I en inom andra kammaren av herrar *Molin* i Dombäcksmark och *Öberg* väckt och till dess första tillfälliga utskott hänvisad motion, nr 196, hemställdes att andra kammaren för sin del ville besluta, att riksdagen måtte i skrivelse till Kungl. Maj:t anhålla, det täcktes Kungl. Maj:t företaga utredning angående utfärdande av sådana bestämmelser, att kommunala arkivalier bleve på ett betryggande sätt ordnade och förvarade, ävensom för riksdagen framlägga det förslag, som av utredningen kunde föranledas.

Andra kammarens berörda utskott hade i avgivet utlåtande hemställt, att andra kammaren för sin del ville besluta, att riksdagen i skrivelse till Kungl. Maj:t anhölle om vidtagande av åtgärder i syfte *dels* att Konungens befallningshavande finge sig ålagt att göra sig noga underrättade om kommunala arkivaliers förvarande samt vid förefallande behov härom lämna råd och upplysningar, *dels* att kommunala revisorer tydligen ålades tillse, att kommunens arkivalier vore på ett betryggande sätt ordnade och förvarade, samt att i revisionsberättelsen över denna granskning avgiva utlåtande till stämman och föreslå behövliga åtgärder.

Sedan andra kammaren bifallit sitt utskotts ifrågavarande hemställan, hade detta kammarens beslut delgivits första kammaren, som hänvisat ärendet till förberedande behandling av sitt första tillfälliga utskott, vilket i nu föredragna utlåtande hemställt, att första kammaren måtte för sin del besluta, att riksdagen måtte i skrivelse till Kungl. Maj:t anhålla, det Kungl. Maj:t täcktes *dels* på lämpligt sätt fästa vederbörande kommuners uppmärksamhet på angelägenheten av att kommunala arkivalier bleve på ett betryggande sätt ordnade och förvarade, *dels ock* vidtaga åtgärder i syfte att kommunala revisorer tydligen ålades tillse att kommunens arkivalier vore på ett betryggande sätt ordnade och förvarade, samt att i revisionsberättelsen över denna granskning avgiva utlåtande till stämman och föreslå behövliga åtgärder.

Herr Clason: Jag har, herr talman, naturligtvis icke begärt ordet för att på något sätt motsätta mig åtgärder i den riktning, utskottet förordar. Men då jag läste de båda utskottsutlåtanden, som föreligga, nämligen dels det av andra kammarens utskott av-

Om åtgärder för ordnande och förvaring av kommunala arkivalier. (Forts.)

givna dels det, som härrör från denna kammares eget utskott, slog det mig, att intetdera utskottet synes hava varit fullt förtroget med de förhållanden, som för närvarande råda med avseende på vissa av de lokala arkiv, som av dessa utlåtanden beröras.

Utskotten tala om vederbörande kommuners arkiv och om kommunala arkivaliers ordnande och förvaring. Nu är förhållandet det, att man där har att skilja på två olika saker. Är det så, att dessa kommunala arkivalier lyda under tryckfrihetsförordningen — och det göra sådana, som äro tillkomna hos ämbetsmän, vilka hava en mer utpräglad karaktär av statstjänare — alltså, för att taga ett exempel inom den borgerliga kommunen, sådana viktiga delar av de kommunala arkiven som magistraternas och rådhusrätternas arkiv — då äro dessa redan föremål för vård och inspektion. De lyda nämligen under rikets allmänna arkivväsen; de skola för vissa bestämda tidsskeden överlämnas till landsarkiven, så framt icke vederbörande stad fått tillstånd att själv behålla dem under betryggande vård, de skola förtecknas efter arkivväsendets allmänna planer, förteckningarna skola insändas till arkivmyndigheterna, och arkiven kontrolleras och inspekteras med ganska täta mellanrum av det offentliga arkivväsendets målsmän. Det är också en hel rad städer, som i enlighet härmed redan hava ordnat sitt arkivväsen och skaffat sig betryggande lokaler, och när detta skett, hava de i allmänhet dit hänfört icke endast stadsmyndigheternas mera direkt under tryckfrihetsförordningen lydande arkivalier, utan även sina övriga arkivalier i stor utsträckning.

Detsamma gäller även *kyrkoarkiven.* De lyda på samma sätt under det offentliga arkivväsendet. Deras äldre handlingar överlämnas till den centrala arkivorganisationen, för så vitt icke särskilda bestämmelser träffats om undantag, vilket emellertid har ägt rum med en hel del församlingar, som förskaffat sig betryggande arkivlokaler eller på annat sätt sörjt för sina arkivaliers vård. Men även över kyrkoarkiven skola på samma sätt förteckningar uppgöras och överlämnas till statens arkivväsen, och även kyrkoarkiven äro underkastade en noggrann och ingående inspektion. Utskottet talar i detta avseende på sid. 4 om biskops- och prostvisitationerna. Men denna inspektion är visst icke den mest ingående och värdefulla på detta område, utan det är den inspektion, som alltsedan de sista åren av förra årtiondet börjat förrättas rörande dessa kyrkoarkiv dels av riksarkivarien, dels av landsarkivarierna och vilken inspektion sedan 1910 utgör en fullständigt utbildad institution i de sistnämndas tjänstgöring. Landsarkivarierna äro sålunda varje år några veckor på resor för att inspektera dessa kyrkoarkiv, och resultaten av dessa inspektioner finnes offentliggjorda i utförliga ämbetsberättelser. Det framgår för övrigt av dessa ämbetsberättelser, huru förhållandena gestalta sig på olika orter, att förvaringsrum och övriga förhållanden rörande vården i en hel del fall varit bristfälliga, men också att förbättringar vidtagits i stor utsträckning i enlighet med de inspekterandes förslag. Hava förhållandena varit alltför bristfälliga, hava även ganska nya arkivalier överflyttats till landsarki-

Om åtgärder för ordnande och förvaring av kommunala arkivalier. (Forts.)

ven. En av dessa landsarkivarier har för övrigt i sin berättelse över verkställd inspektion påpekat två omständigheter, som här skulle kunna vara till synnerligt gagn, om man önskar en förbättring i förhållandena. Den ena är önskvärdheten av att vid ämbetsombyten må verkställas noggrann inventering mellan den avgående och den tillträdande ämbetsinnehavaren. Den andra är lämpligheten att, när församlingarna på nyssnämnda sätt upprätta säkra förvaringsplatser för sina kyrkoarkiv, dessa kunde anordnas så, att man där kunde bereda utrymme för och dit överflytta även de andra kommunala arkivalierna.

Det område åter av dessa kommunala arkiv, där de största bristerna föreligga och som väl utskottet närmast avsett, är de kommunala förvaltningsarkiven i egentlig mening, de som tillkommit uteslutande i *kommunalförvaltningens tjänst*. Jag är fullt ense med utskottet däri, att det beträffande dem kan vara goda skäl att skriva till Kungl. Maj:t och begära förbättring. Jag är också ense med denna kammares utskott att det knappt kan vara lämpligt att, så som i medkammaren föreslagits, uppdraga åt länsstyrelserna att utöva sådan inspektion, ty skall en inspektion anordnas, bör den snarare anknytas till den inspektion, som redan nu utövas av arkivmyndigheterna i fråga om städernas arkiv och kyrkoarkiven. Den omformulering, som andra kammarutskottets kläm erhållit i detta utlåtande, synes mig i följd därav givetvis vara en förbättring. Men av vad jag yttrat framgår, att det dock förefaller mig, som om motiveringen icke vore så fyllig och tillfredsställande, som man kunnat önska. Det synes mig, att innan man avlåter en skrivelse till Kungl. Maj:t, skrivelsens motivering borde ådagalägga, både vad vissa delar av de borgerliga kommunernas arkiv angår och framför allt rörande kyrkoarkiven, att man uppmärksammat, huru de faktiska förhållandena gestalta sig genom vår nuvarande arkivorganisation och de numera årligen förekommande arkivinspektionerna å detta område. Man borde hava anledning att framföra detta i motiveringen och att härtill söka anknyta eventuella övriga önskemål. Det måste se underligt ut, om en riksdagsskrivelse skall avlåtas, i vilken man på sätt, som här sker, har förbigått dessa förhållanden, som om de icke för vederbörande varit bekanta. Därför synes det mig, att en fylligare motivering vore önskvärd, eventuellt ock en med anledning av motiveringen företagen omformulering av klämmen.

Nu kan man tänka sig detta önskemål vunnet på två sätt. Såsom betänkandet här föreligger, leder det ju icke direkt till en riksdagsskrivelse. Ärendet skall ju än en gång gå till andra kammarens utskott, och man kunde måhända tänka sig, att den föreslagna kompletteringen företoges inom vederbörande utskott från andra kammaren. Det synes mig dock bättre, att redan denna kammares utskott gör denna, såvitt jag förstår, ganska önskvärda komplettering, och jag skall i det syftet anhålla att få yrka återremiss.

Herr Hammarskjöld: Herr greve och talman, mina herrar! Gärna skall jag medge, att utskottet icke sitter inne

Om åtgärder för ordnande och förvaring av kommunala arkivalier. (Forts.)

med någon sakkunskap i denna fråga, det har icke heller någon påstått, och att därför de anmärkningar kunna vara riktiga, som den siste ärade talaren, fullt förtrogen med allt som rör denna fråga, framfört, liksom ock att det kan vara brister i motiveringen, vilken därför icke blivit, som han ville ha den, fullkomlig och tillfredsställande. Men då han icke framställt yrkande om ändring i utskottets kläm annat än möjligen i sammanhang med motiveringens ändring, utan i det hela nöjer sig med denna kläm, undrar jag, om det kan vara skäl att bifalla ett yrkande om återremiss ensamt för motiveringens skull. Under den långa tid jag varit riksdagsman, kan jag icke erinra mig, att det hänt, att man yrkat bifall till klämmen i ett utlåtande men yrkat återremiss för att få motiveringen ändrad. Jag undrar, om icke, när riksdagsskrivelsen sättes upp en gång, den som författar skrivelsen, kan med ledning av den siste talarens anförande, fylla ut vad som möjligen fattas i utskottets motivering.

Jag kan icke annat än yrka bifall till utskottets hemställan.

Efter det överläggningen ansetts härmed slutad, yttrade herr talmannen, att i avseende på förevarande utlåtande yrkats, dels att vad utskottet hemställt skulle bifallas, dels ock att utlåtandet skulle visas åter till utskottet.

Sedermera gjordes propositioner i enlighet med dessa yrkanden, och förklarades propositionen på bifall till utskottets hemställan vara med övervägande ja besvarad.

Om beredande av möjlighet för vissa värnpliktiga att civilklädda utföra arbete för statens räkning.

Föredrogs ånyo första kammarens första tillfälliga utskotts den 15 och 16 innevarande mars bordlagda utlåtande nr 8, i anledning av väckt motion om beredande av möjlighet för vissa värnpliktiga att civilklädda utföra arbete för statens räkning.

I anslutning till vad herrar *Gullberg* och *Karl August Nilson* i en inom första kammaren väckt och till kammarens första tillfälliga utskott hänvisad motion, nr 86, föreslagit, hade utskottet i föreliggande utlåtande hemställt, att första kammaren måtte för sin del besluta, att riksdagen ville i skrivelse till Kungl. Maj:t anhålla, att Kungl. Maj:t täcktes taga under övervägande, huruvida det genom nådiga cirkuläret den 21 februari 1902 vederbörande truppförbandschefer lämnade bemyndigande beträffande värnpliktig, som befunnes hysa samvetsbetänkligheter mot vapentjänst, måtte kunna utvidgas därhän, att det beredde möjlighet att låta sådan värnpliktig civilklädd och under lämplig tillsyn utföra arbete för statens räkning, vid eller utom truppförbandet.

Reservation hade avgivits av herrar *Hammarskjöld*, *Valerius Olsson* och *Holm*, vilka likväl ej däri framlagt sin mening.

Herr Hammarskjöld: Herr talman, mina herrar! Det

Om beredande av möjlighet för vissa värnpliktiga att civilklädda utföra arbete för statens räkning. (Forts.)

ärende vi nu ha att behandla förelåg i alldeles samma skick vid förra årets riksdag. En liknande motion var då avgiven, utskottet hade avgivit ett utlåtande, som utmynnade i samma hemställan som nu, och jag var den gången liksom nu reservant, ehuru jag då stod ensam. Nu har jag två medreservanter. Jag tillät mig då anföra, att hänsyn redan var tagen till de samvetsömma genom ett nådigt cirkulär av den 21 februari 1902, som medgav, att sådana, som för sitt samvetes skull icke kunde bära vapen, kunde tillåtas att i uniform utföra annat arbete på lägerplatserna. Sedan 1902 har emellertid samvetsömheten betydligt ökats, så att det nu gäller sådana, som icke ens kunna förmås att bära uniform. Nu har man icke för dem, som fortsätta sin vägran att bära uniform, annan utväg än att döma dem till fängelsestraff. Man vet, att det hänt, att samma person upprepade gånger dömts till fängelse, och detta måste ju alla erkänna vara något mycket motbjudande. Emellertid påpekade jag även då, att det fanns en utväg, nämligen att dessa personer kunde erhålla nåd genom att vända sig till Kungl. Maj:t. »Men», invände man då, »det är ju obehagligt och upprörande, att man skall behöva begära nåd därför, att man följer sitt samvete.»

Jag har icke funnit skäl att frångå min mening om, att motionen icke bör bifallas, men jag har kommit att se på saken ifrån en annan synpunkt. Jag utgår då ifrån, att det har konstaterats, att det verkligen finnes så samvetsömma personer, som det här är fråga om, även om det är ett ytterligt ringa antal, kanske ett tiotal årligen. Ju mera jag tänkt på dessa, dess mer har jag kommit till den bestämda uppfattningen, att en person, som för sitt samvete icke kan förmås att ikläda sig uniform — icke för att göra vapentjänst, det fordras icke, utan till och med för att förrätta civilt arbete; det är själva kläderna, han icke kan förmås att bära — och som hellre går i fängelse upprepade gånger, än han sviker sin övertygelse, en sådan person kan icke vara alldeles riktig i huvudet, han är i viss mån abnorm, om han än i allt övrigt uppför sig såsom en vanlig människa. Men i vår tid behandlar man ju icke som brottslig en person, som konstaterats i ett eller annat avseende vara abnorm, såvitt han icke förgriper sig på personer eller egendom. Man sätter honom icke i fängelse, utan man tager hänsyn till hans icke fullt normala tillstånd. Är nu min åsikt riktig, att en sådan samvetsömhet, som visar sig i upprepad vägran, trots fängelsestraff till och med, att bära uniform, måste bero på en viss abnormitet, synes mig saken ganska enkel att klarera, ty om en värnpliktig av vederbörande läkare förklaras lida av en dylik brist, som ju i verkligheten gör honom fullkomligt oduglig till krigstjänst, då äro de militära myndigheterna berättigade och, skulle jag nästan tro, skyldiga att helt och hållet frikalla honom, och i sådant fall är en skrivelse till Kungl. Maj:t i detta avseende obehövlig.

Nu skall man kanske invända: Huru skall det vara möjligt

Om beredande av möjlighet för vissa värnpliktiga att civilklädda utföra arbete för statens räkning. (Forts.)

att undersöka, om samvetsömheten är verklig eller hycklad? Ja, den invändningen gjorde jag själv i mitt anförande, när frågan var före vid förra årets riksdag. Men nu vill jag svara på den, att jag fullt inser, att prövningen har många och stora vanskligheter, men alldeles samma svårigheter finnas, om utskottets hemställan bifalles. Ty icke heller utskottet kan mena, att den samvetsömme skall befrias från bärandet av uniform annat än efter den allra sorgfälligaste undersökning. Utskottet utgår i den delen från alldeles samma synpunkt som jag. Kan denna prövning verkställas, då synes mig, att den lösning jag föreslår är både den naturligaste och den lämpligaste. Korrektivet mot simulering och hyckleri skall för övrigt bestå i, att hyckleri och simulering av samvetsömhet böra straffas med all den stränghet, som lagen förmår. Som jag redan sagt — har jag rätt i min åsikt, behöves ingen skrivelse. Men i alla händelser kan jag icke dela utskottets mening, och jag anser för övrigt, att det skulle medföra för de militära myndigheterna på lägerplatserna mycket stort besvär och för staten icke oväsentliga kostnader.

På de grunder jag anfört, herr talman, ber jag få yrka avslag på utskottets hemställan.

Herr Hallberg: Herr greve och talman, mina herrar! Såsom den förste ärade talaren antydde, har denna fråga förevarit till behandling under förra årets riksdag och föranlett ganska ingående diskussion. Skälen för och emot anfördes då och kunna näppeligen nu vara av någon väsentligt annan art. Något långdraget ordande i saken torde alltså icke vara behövligt. Jag vill därmed icke på något sätt ha förringat frågans betydelse. Såsom tillhörande utskottets majoritet ber jag emellertid få säga några ord.

Den motion, som förevar i fjol, hade en i någon mån annan innebörd än den nu föreliggande. Vad som då förelåg till avgörande i denna kammare, var andra kammarens beslut, som gick ut på, att genom lag skulle fastslås, att värnpliktig, vilken av samvetsbetänkligheter vägrade att ikläda sig uniform, skulle få fullgöra sin värnplikt civilklädd och utföra annat arbete för statens räkning, dock att detta arbete bleve av något längre varaktighet än den militära tjänstgöringen. Det utskott från denna kammare, som hade behandlingen av frågan om hand, ansåg sig på anförda skäl icke kunna tillstyrka biträdande av andra kammarens beslut, utan föreslog just den anordning, som nu i motionen önskas genomförd, nämligen en utvidgning av kungliga cirkuläret av den 21 februari 1902, och denna utskottets hemställan samlade i denna kammare 55 röster mot 68, vilka avgåvos för avslag. Nämnda cirkulär innebär, såsom förut i dag antytts, att därest efter inhämtande av erforderliga upplysningar vederbörande truppförbandschef vid noggrann prövning av omständigheterna i varje särskilt fall finner övertygande skäl föreligga till antagandet, att värnpliktig

som vägrar fullgöra vapentjänst, därtill föranledes av allvarliga samvetsbetänkligheter, äger vederbörande truppchef förordna, att dylik värnpliktig skall användas i annan lämplig tjänstgöring vid truppförbandet. — Så lyder cirkuläret. Det gäller nu, att denna tjänstgöring skall få fullgöras i civil dräkt. Mot denna utvidgning har nu utskottets ordförande anfört åtskilliga betänkligheter. Jag skulle kunnat förstå betänkligheterna, då det år 1901 från riksdagens sida gällde att fatta det beslut, som just föranledde utfärdandet av 1902 års cirkulär. Då var det verkligen fråga om att slå in på en ny väg. Men den vägen är redan beträdd, och jag förmår icke förstå, att den ifrågasatta utvidgningen kan innebära något för statens auktoritet och intresse vådligt. Om jag det trodde, skulle jag ställt mig bestämt avvisande. Jag är nämligen fullkomligt på det klara med, att envar svensk medborgares samvetsfrihet måste ha sina gränser. Den får icke vara oförenlig med statens auktoritet och intresse. Men kan någon med fog påstå, att så skulle bli förhållandet, om den ifrågasatta befrielsen beviljades? Det synes mig, att statens auktoritet just tillvaratages därigenom, att värnpliktiga av ifrågavarande typ icke befrias från tjänstgöringen utan kvarhållas, och vad statens intresse angår, vågar jag nästan säga att för detta intresse har denna sak ingen betydelse eller på det högsta är den av negativ art, eftersom då det för staten och armén snarare vore till fördel att bli dessa värnpliktige kvitt. Icke gagna de försvaret. Det arbete de utföra i fredstid, borde icke kunna skattas synnerligen högt, och deras användbarhet under krig är väl noll och intet, evad de gå i uniform eller civilklädda. Därmed tror jag mig också ha bemött talet om konsekvenser. Leda ytterligare anspråk från dessa värnpliktige sedan till, att statens auktoritet och intresse trädes för nära, kunna dessa anspråk på hållbara grunder avvisas. Beträffande svårigheten vid tillämpningen av en sådan befrielse som ifrågasatts, kan jag icke se, att dessa svårigheter äro större än de, som redan nu erbjuda sig. Den grannlaga prövningen av dessa personers inre tillstånd kan varken bli större eller mindre, än den nu är, och beträffande svårigheten att sätta i verket den lindringen, vågar jag åberopa, att från de mest auktoritativa militära håll förklarats, att sådana svårigheter icke i nämnvärd mån erbjuda sig.

Om beredande av möjlighet för vissa värnpliktiga att civilklädda utföra arbete för statens räkning. (Forts.)

Nu har utskottets ordförande lagt en speciell syn på saken, då han hållit före, att samvetsömma av detta slag måste anses som abnorma, alltså otillräkneliga och straffria. Ja, gärna det, det skulle jag icke ha något emot, men frågan är: Vad säga herrar psykiatrici om saken? Jag tvivlar på, att dessa sakkunniga är beredda att förklara envar sådan samvetsöm för sinnessjuk. Och kommer man icke tillrätta med psykiatrici, tror jag icke man kan reda sig på den väg, utskottets ordförande anvisade.

Man kan ju säga, om man så vill, att denna fråga icke är

Om beredande av möjlighet för vissa värnpliktiga att civilklädda utföra arbete för statens räkning. (Forts.)

särdeles stor. Ja, kvantitativt stor är den icke; det gäller som nyss antytts, ett ytterst ringa antal värnpliktiga. Men kvalitativt kan man däremot icke kalla den ringa, ty det gäller i alla fall det dyrbaraste hos människan, samvetet och plikten att lyda dess bud.

Min ståndpunkt är densamma som i fjol. Jag kan icke tycka, att utskottets ordförande egentligen anfört några skäl mot min mening, och jag ber därför få yrka bifall till utskottets betänkande.

Herr Olsson, Valerius: Herr talman! Jag har visserligen icke något annat slutligt yrkande att framställa än det utskottets ärade ordförande här gjort. Men då jag beträffande motiveringen hyser en kanske i någon ringa mån avvikande mening skall jag, och det särskilt med hänsyn till, att jag icke kan instämma i vad utskottets ärade vice ordförande uttalade om principiella innebörden av frågan, be att få yttra några ord.

Jag skall då först be att få erinra om ett par detaljer. Motionärerna säga i sin motion: »den behandling, som vederfares de samvetsömma här i landet är långt ifrån värdig en nation sådan som den svenska. Sverige borde på detta område kunna mäta sig med de länder, som redan för länge sidan nöjaktigt ordnat denna angelägenhet». Tvivelsutan får man väl fatta detta deras yttrande så, att det finnes andra länder, som ordnat denna fråga i någorlunda överensstämmelse med det sätt, varpå motionärerna föreslå, att den skall »ordnas» i Sverige. Men jag ber att få påpeka, att det under ärendets behandling i fjol här i kammaren erinrades om, att det icke finnes ett enda land med allmän värnplikt, som ordnat denna fråga på det sätt, som av motionärerna föreslås; och jag har även från auktoritativt militärt håll fått meddelande, att, sedan detta uttalande gjordes i fjol, icke inom något enda land, i detta avseende inträtt någon förändring.

Utskottet säger, att det anser sig fortfarande »böra vidhålla sitt vid 1915 års riksdag gjorda förslag i frågan, och detta så mycket hellre, som utskottet tror sig veta, att berörda förslag även ur militära synpunkter gynnsamt bedömts från militärt auktoritativt håll». Ja, jag har naturligtvis icke anledning misstänka, att icke denna utskottets uppgift är fullt riktig. Men jag vill också säga, att jag från militärt auktoritativt håll fått den uppgiften, att utskottets förslag är från militär synpunkt *absolut förkastligt* och orimligt.

Med hänsyn till vad utskottets ärade vice ordförande uttalade om sakens principiella innebörd ber jag få säga några ord.

Ett effektivt försvar är och blir ett livsintresse för staten. Men ett effektivt försvar kräver, att staten får förfoga över varje vapenför man under värnpliktsåldern. Ur denna synpunkt är därför varje hänsynstagande till den enskildes önskningar och känslor principiellt förkastligt. Och man må icke trösta

Om beredande av möjlighet för vissa värnpliktiga att civilklädda utföra arbete för statens räkning. (Forts.)

sig med, att de samvetsömma äro ett så försvinnande fåtal, att det icke innebär någon fara för försvarets effektivitet att taga hänsyn till deras känslor eller övertygelse. Med den fruktan för militärtjänstens ansträngningar som tyvärr stundom kommer till synes hos vår delvis förvekligade ungdom — från inskrivningsförrättningarna kunna framdragas flera nog så talande och bedrövliga exempel därpå — är det förvisso icke uteslutet, att, om samvetsbetänklighetsvägen jämnas och utvidgas, där komma att vandra fram åtskilliga, som, utan att vara därtill av religiös övertygelse tvingade, finna den vägen bekväm för att undandraga sig en i deras ögon tung eller onödig plikt mot staten och fosterlandet. Ty vi få icke förbise, dels att det kan vara ytterst svårt att avgöra, huruvida verkliga religiösa samvetsbetänkligheter föreligga eller icke, dels att, om vi i dag medgiva hänsyn för verkliga d. v. s. religiösa samvetsbetänkligheter, så kan konsekvensen i morgon fordra medgivande av hänsyn även för betänkligheter av annan art. Om därför statens och individens intressen råka i motsatsförhållande, då måste individens vika för statens, det är, såvitt jag kan finna, den enda principiellt riktiga ståndpunkten.

Nu har emellertid staten redan medgivit ett undantag från denna sin rätt att kräva det individuella intressets underkastelse under statsintresset genom det på riksdagens initiativ tillkomna cirkuläret angående truppförbandschefernas rätt att bevilja visst avsteg från värnpliktslagens föreskrift angående de vapenföras utbildande till vapentjänst. Men detta har gällt samvetsömma själar, som missuppfattat bibelordet »du skall icke dräpa» och andra bibelställen därhän, att dessa skulle innehålla ett bestämt förbud mot att i någon form bruka vapen till och med till hemmets och fosterlandets försvar. Dessa samvetsömma hava, då de enligt nämnda cirkulär kunnat befrias från den egentliga vapentjänsten, icke haft något emot att göra barmhärtighetstjänst såsom sjukvårdare och dylikt. Jag känner ett fall, där en sådan samvetsöm värnpliktig blev strålande glad, då han erbjöds att i stället för vapentjänsten få göra sjukvårdaretjänst under pågående scharlakansfeberepidemi, då han däri såg ett visst arbetsfält för sig, enligt den Guds lag han kände i sitt hjärta, och fick tillfälle att utan samvetskränkelse fullgöra sin plikt mot fosterlandet. Men vilket Guds bud kan åberopas mot att bära uniform? I det stycket hava motionärerna icke heller kunnat förebära något som helst skäl; och det är så långt ifrån, att en sådan utvidgning av det redan befintliga medgivandet är en naturlig konsekvens, att det fastmera synes mig vara att lägga hyende under självsvåld, godtycke och nyck. För mig synes det oemotsägligt, att, då staten gjort medgivandet, att de, som verkligen känna sig av Guds bud förhindrade att bära vapen, få göra annan värnpliktstjänst än vapentjänst, då *behöver* staten icke gå längre, då *bör* den icke gå längre och då *får* den icke gå längre. Man behöver väl icke vara militär för att inse, att det

Om beredande av möjlighet för vissa värnpliktiga att civilklädda utföra arbete för statens räkning. (Forts.)

för ordningens och disciplinens upprätthållande är ofrånkomligen erforderligt, att de värnpliktiga bära uniform; åtminstone är det väl ofrånkomligen erforderligt, att staten har rätt att fordra att de bära uniform, där ej från militärt håll för viss tjänstgöring annorlunda anbefalles. Det är dock en stor skillnad mellan, om staten av ekonomiska eller bekvämlighetsskäl låter vissa värnpliktiga fullgöra viss tjänstgöring i efter densamma avpassad, icke egentlig uniformsdräkt — i verkstadstjänst kanske till och med civil dräkt — det är en stor skillnad häremellan och att de värnpliktiga skulle hava rätt att av mer eller mindre tungt vägande samvetsskäl få bära civil dräkt, vare sig det passar ihop med tjänstgöringen eller ej.

Kravet, att den värnpliktige, som hyser samvetsbetänkligheter mot att bära vapen, utöver befrielsen därifrån skulle få rätt att fullgöra sin värnplikt civilklädd, synes mig därför i sak oberättigat. Att det är absolut förkastligt, om tjänsten skall fullgöras *vid* truppförband, synes mig ligga i öppen dag. Kanske ha motionärerna och utskottet haft en viss känsla härav, då de hemställt, att sådan värnpliktig eventuellt skall kunna få *utom* truppförbandet under lämplig tillsyn utföra arbete för statens räkning såsom skrädderiarbetare, maskinist, gevärshantverkare och dylikt. Men förbjuder mig samvetet att bära uniform, torde det väl även förbjuda mig tillverka uniformer och förbjuder samvetet mig att bära vapen, torde det väl även förbjuda mig att tillverka vapen. Man tänker sig väl då arbeten av annan art för statens räkning. Ja, det är ju alldeles påtagligt, att, om den värnpliktige kan sättas att under en vaktkonstapels ledning odla mark, plantera skog eller utföra annat dylikt arbete för statens räkning, då må han gärna gå civilklädd, men då fullgör han icke sin värnplikt. Ty värnplikten innebär icke vilka arbeten som helst för statens räkning; värnplikten innebär varje svensk mans plikt och rätt att efter förmåga deltaga i fosterlandets försvar och genom utbildning i fredstid därtill göra sig duglig. Inom den ramen finnes väl tillfälle till annan tjänst än vapentjänst, men däremot har icke Sverige, allra minst i en tid som denna, råd att kasta bort en del av sin försvarskraft i form av utanför försvarsorganisationen gående civilklädda dagsverkare.

Jag yrkar avslag å utskottets hemställan.

Herr Klefbeck: Herr talman! Då denna fråga varmt intresserar mig och jag förut haft tillfälle att deltaga i debatten om densamma, skall jag be att få yttra några ord.

Jag skall då icke stanna vid vad utskottets ärade ordförande anfört, då, såsom mig synes, vice ordföranden tillräckligt bemött detta. Men jag vill i stället en liten stund stanna inför den siste ärade talarens yttrande.

Kammaren har utan tvivel väl märkt, att den första delen av vad den siste talaren yttrade alldeles gick utom den nu föreliggande frågan. Han drog upp några allmänna satser, om vilka

Om beredande av möjlighet för vissa värnpliktiga att civilklädda utföra arbete för statens räkning. (Forts.)

jag tror att vi allesamman kunna ena oss, och använde sedan dessa satser för att vända sig mot ett förhållande, som redan är genom kunglig författning gällande inom vårt land. Han sade, att till ett effektivt försvar hör, att staten får förfoga över varje vapenför man och att det torde vara svårt att avgöra, om religiösa betänkligheter föreligga av den art, att de hindra en person att ställa sig till statens förfogande. Nu är det en solklar sanning, att, sålänge allmän värnplikt finnes, till densamma hör statens rätt att förfoga över varje vapenför man, men detta innebär ingenting, som strider mot det förslag, som nu föreligger. Det skulle möjligen, såsom herr Hallberg framhöll, kunnat åberopas, när år 1901 frågan i hela dess vidd var före. Då skulle man kunnat säga: Om verkliga samvetsbetänkligheter föreligga, det kan man icke bedöma, och därför avslå vi den väckta frågan. Men så sade icke riksdagen, utan även om riksdagen fann prövningen av en persons samvetsbetänkligheter vara svår, ansåg den dock dessa samvetsbetänkligheter vara en så pass ömtålig sak, att riksdagen och Sveriges myndigheter kände sig skyldiga att försöka taga itu med svårigheterna och lösa dem; och så fingo vi det cirkulär, som giver den värnpliktige rätt att på grund av verkliga samvetsbetänkligheter utbyta vapentjänst mot annan tjänstgöring.

Jag menar sålunda, att vad den föregående ärade talaren i förra hälften av sitt anförande sade, icke riktar sig mot det föreliggande förslaget, utan mot ett cirkulär, som redan är gällande och om vars uppbärande han icke vare sig gjort något yrkande eller motionerat, men att han däremot i senare delen av sitt anförande mera berörde den sak, varom det nu är fråga. Jag får säga, att, om man får tala om känsla i denna kammare, min ärade väns yttrande berett mig ganska mycken smärta. Det var ett par uttryck han använde, som jag tror han i själva verket icke vill stå för, när han sökte karakterisera dessa samvetsbetänkligheter såsom »självsvåld, godtycke och nyck». Jag är alldeles viss på, att han med den läggning han har i grund och botten så djupt respekterar samvetets nöd, att det vid närmare eftertanke aldrig kan falla honom in att fälla ett sådant omdöme, som han verkligen gjorde.

Han talade om, att han mött samvetsömma människor, som så tolkat åtskilliga skriftens ord, att de menade sig för samvetets skull icke kunna göra vapentjänst och att dessa uttryckt sin glädje, när tillfälle blivit dem berett att göra barmhärtighetstjänst, såsom han sade, d. v. s. låta använda sig i sjukvård och annat sådant. Ja, vad visar detta annat än, att de bestämmelser, som redan finnas, kunnat gå dessa samvetsömma till mötes till den grad, att de kunna fullgöra sina plikter mot fosterlandet icke blott utan fruktan för dem annars övergående straff, utan med uppriktig glädje. Jag frågar nu: om det visat sig så glädjande verkningar av det stadgande, som redan finnes, är det då icke både klokt och förenat med tillbörlig hänsyn till

Om beredande av möjlighet för vissa värnpliktiga att civilklädda utföra arbete för statens räkning. (Forts.)

samvetsömma av annan natur att även gå dessa till mötes, så att de måtte bli försatta i samma lyckliga ställning att, utan samvetets kränkning, med glädje och fröjd göra vad på dem ankommer för sitt fosterlands bästa. Jag anser fortgåendet på den vägen, i den utomordentligt ringa omfattning här är fråga om, vara ett steg, som i alldeles eminent grad skulle hedra riksdagen och särskilt första kammaren.

Hela saken gäller, om dessa, som hysa vissa samvetsbetänkligheter, skola få göra sin fosterländska tjänst klädda i civil dräkt eller i uniform; och då säger den siste talaren, att disciplinen i sådant fall ofrånkomligen kräver, att den göres i uniform. Jag undrar, om detta påstående står sig inför en verklig prövning. Det förefaller mig, som om det knappast funnes någonting, så ägnat att *undergräva* respekten för vad disciplin och auktoritet fordrar som när det ter sig i den gestalt, att en person, som för samvetsbetänkligheters skull icke kan göra den eller den saken, därför skall få lida fängelsestraff. Jag undrar, vad de värnpliktiga som sett en sin kamrat, som av djupt religiösa skäl förts i fängelse, att där under månader försona sitt s. k. brott, skola tänka om ett samhälle, som så handlar med en redlig man. Jag undrar, om icke disciplinen mera skulle gagnas, om en sådan person icke komme ifrån att göra tjänst för fosterlandets bästa, men sattes i tillfälle att göra det så, att han kunde göra det, som jag nyss sade, utan samvetets kränkning och med glädje.

Om det är möjligt att utföra värnpliktsarbete — om jag så får kalla allt till denna kategori hörande arbete så — i civildräkt, vilket den siste ärade talaren medgav vara möjligt, så förstår jag icke, varför detta endast skulle vara möjligt av ekonomiska skäl, men icke av samvetsskäl. Han sade, att det av ekonomiska skäl låter sig göra, att en person får utföra till exempel verkstadsarbete, klädd i civil dräkt. Han skulle då spara uniformen, förmodar jag. Men då det gäller någonting från min synpunkt sett hundrafalt dyrbarare än alla ekonomiska hänsyn, såsom samvetet och dess nöd, då skulle man icke få taga hänsyn till detta förhållande och låta en person på den grund utföra verkstadsarbete eller annat dylikt arbete. Detta förefaller mig vara ett alldeles orimligt sätt att resonera.

Om jag nu till slut finge komma med en liten jämförelse, skulle jag, ehuru jag vet att alla jämförelser halta, vilja påminna om, att, då vi nyligen här behandlade vår stora s. k. inre försvarsfråga, nämligen nykterhetsfrågan, under debatten framhölls, vilken betydelse den medborgerliga friheten har i ett ordnat samhälle. Och utan tvivel fick hänsynen till den medborgerliga friheten vara utslagsgivande för mången, då det gällde att avgiva sin röst vid denna frågas avgörande. Det gällde då en så gott som obegränsad frihet att få begagna sprit, och den friheten ville många av denna kammares majoritetsparti hävda. Skulle det då icke åtminstone kunna begäras, att detta parti

ville taga hänsyn till den, enligt min mening, oändligt större friheten att, utan att i något hänseende skada sitt land, få fullgöra sin värnpliktstjänstgöring utan samvetets kränkande?

Herr talman! Jag ber att få yrka bifall till utskottets hemställan.

Om beredande av möjlighet för vissa värnpliktiga att civilklädda utföra arbete för statens räkning. (Forts.)

Herr Petrén: Herr talman, mina herrar! Det var med synnerligt intresse jag hörde, att utskottets ärade ordförande i denna fråga i år står på en principiellt sett annan ståndpunkt än i fjol.

I fjol uttalade han tvivel om, huruvida det verkligen gåves så samvetsömma personer, att de icke kunde taga på sig uniform. I år däremot upplyser han, att han kommit till den uppfattningen, att personer verkligen finnas, som på grund av religiösa betänkligheter icke vilja iföra sig uniform; men han framhöll härvid på samma gång, att en så långt driven samvetsömhet säkerligen måste bero på en viss abnormitet och att det vid sådant förhållande icke borde vara någon svårighet att lösa frågan. Han menade nämligen, att om läkarna förklara, att detta disciplinbrott, vägran att bära uniform, beror på en viss viss abnormitet — vilket läkarna, som nämnts, enligt hans förmenande, torde göra — skulle det vara de militära myndigheternas rättighet, ja, kanske rent av skyldighet att frikänna honom.

Utskottets v. ordf. yttrade däremot tvivel om, att frågan skulle kunna lösas på det sättet, att psykiatrici skulle förklara en sådan person sinnessjuk eller otillräknelig. Denne talare har alldeles rätt i sin uppfattning, något som också framgår av det anförande jag hade, då denna fråga förra året var före här i kammaren. Jag hade då händelsevis dagen före debatten deltagit i behandlingen av ett sådant ärende i medicinalstyrelsen och begagnade tillfället att närmare redogöra för detta fall. Jag skall nu icke trötta kammaren med ett upprepande härav utan endast nämna, att personen ifråga intogs för observation å hospitalet i Vänersborg och att överläkaren därstädes liksom vederbörande kronolänsman kom till den bestämda uppfattningen, att den ifrågavarande mannen verkligen på grund av sin religiösa övertygelse, på grund av att han alltför bokstavligt följde mästarens bud: du skall icke dräpa, icke ansåg sig kunna ens bära uniform. Överläkarens utlåtande gick ut därpå, att en sådan ensidig religiös uppfattning ju visserligen kunde ifrån vanliga människors ståndpunkt betraktas såsom i viss mån analog med en fix idé, men att mannen i övrigt icke visade något som helst tecken till sinnessjukdom; han hade mycket gott allmänomdöme och hade förut skött sig mycket exemplariskt i livet. Överläkaren kunde således icke komma till annat resultat, än att mannen, trots sin religiösa fanatism, måste betraktas såsom i lagens mening tillräknelig, och medicinalstyrelsen anslöt sig även till denna uppfattning. Jag anser det verkligen vara tvivelaktigt, huruvida någon myndighet efter ett dylikt utlåtande kan hava rätt att fritaga en person med sådan religiös fanatism från hans skyldighet att göra något slag av militärtjänst. Över huvud skulle det ju vara en betänklig sak,

Om beredande av möjlighet för vissa värnpliktiga att civilklädda utföra arbete för statens räkning. (Forts.)

om personer, som begått en lagstridig handling och gjort detta icke under en tillfällig sinnesförvirring utan uti sitt vanliga psykiska tillstånd, bleve förklarade otillräkneliga utan att man därvid kunde vidtaga den åtgärd, som naturligen i detta sammanhang är den vanligaste, nämligen intagning å hospital. Men herrarna kunna förstå, att en person, som icke företer annan abnormitet än att han på detta bokstavliga sätt följer vår religionsstiftares uttalade maning: »Du skall icke dräpa», att en person, vilkens själsliv i övrigt icke avviker från vanliga människors själsliv, honom kunna vi naturligtvis icke behålla på hospital, utan bör han självfallet få sköta sig ute i livet.

Jag skulle vilja tillägga, att om man förklarade denne person i lagens mening otillräknelig, eller avgåve ett sådant utlåtande, att de militära myndigheterna kunde helt befria honom från tjänstgöring, så skulle ett sådant tillvägagående i hög grad vara ägnat att främja vad herr Hammarskjöld under debatten i fjol så mycket fruktade, nämligen simulation. Vi skulle då otvivelaktigt få en mängd simulanter, något som bl. a. även skulle medföra den nackdelen, att hospitalsläkarna skulle få ganska mycket att göra med att undersöka sådana personer, ty dessa finge nog i de flesta fall skickas till hospitalen för närmare undersökning, då militärläkarna i allmänhet icke äro kompetenta att avgöra psykiatriska frågor av så svår art, som det i regel här gäller.

Alltså vill jag betona, att den psykiatriska vägen, som utskottets ärade ordförande rekommenderade för frågans lösning är absolut omöjlig för detta ändamål.

Under fjolårets debatt framhölls det såväl av utskottets ärade ordförande som av högerpartiets chef här i kammaren, att man för att den samvetsömme värnpliktsvägraren skulle få undgå straff finge gå nådevägen. Denna uppfattning bemöttes emellertid både av herr Alexanderson och andra därmed, att benådningsvägen kan väl lämpligen icke beträdas i sådana fall där man icke kan vänta, att den benådade bättrar sig utan det tvärtom är anledning antaga att han på nytt vägrar att fullgöra sin värnplikt. Alltså skulle han då på nytt benådas undan för undan, men vid sådant förhållande bör det vara lätt att inse, att benådningsvägen icke heller är tänkbar för denna frågas lösning. Det återstår då icke någon annan utväg än den, som utskottet föreslagit, eller att låta vederbörande för statens räkning utföra annat arbete. Och om jag också icke i allo kan vara med om utskottets motivering får jag därför, då det är av stor vikt att frågan blir löst, yrka bifall till utskottets hemställan.

Herr W r a n g e l: Herr greve och talman, mina herrar! Efter det anförande, som den ärade ledamoten på Kalmarbänken nyss hade och i vilket jag till fullo instämmer, kan jag fatta mig helt kort. Det är egentligen endast en ytterligare synpunkt, vilken han icke så kraftigt betonade, som jag skulle önska att något närmare få beröra.

Då detta ärende förelåg till behandling vid 1915 års riksdag,

Om beredande av möjlighet för vissa värnpliktiga att civilklädda utföra arbete för statens räkning. (Forts.)

uttalade jag såsom min bestämda åsikt, att det vore högst olämpligt, om de i motionerna ifrågasatta bestämmelserna antoges. Sedan dess har intet inträffat, som kunnat komma denna min ståndpunkt att förändras. Tvärtom är det vissa företeelser som gjort, att min övertygelse blivit ännu starkare befästad.

Vore det här endast fråga om de ytterst fåtaliga individer — kanske en på tiotusen — som verkligen hysa ärliga och allvarliga samvetsbetänkligheter mot att ikläda sig kronans rock, så kunde det nog ej vara förenat med någon nämnvärd fara att låta dem civilklädda utföra lämpliga arbeten för statens räkning. Jag tror, att någon fara ej skulle förefinnas, emedan dessa ärliga, uppriktiga själar icke behövde någon särskild övervakning. Men eljest vet jag icke, hur det skulle gå till att övervaka civilklädda värnpliktiga, om man icke skulle internera dem eller rent av sätta vakt över dem. Då dessa emellertid icke endast under sin arbetstid skulle gå civilklädda — ty vore det så, skulle de vara likställda med t. ex. verkstadsarbetare vid varven — utan även göra detta under sin ledighetstid, så skulle de även då behöva övervakas. Ty alla värnpliktiga bära nu uniform, då de äro lediga från tjänstgöring, så länge de äro inkallade i tjänst. Så skulle likväl icke förhållandet bliva med dessa.

Det är emellertid icke så mycket med hänsyn till dessa få abnorma som jag anser de föreslagna bestämmelserna vara oantagliga. Det är för konsekvenserna av dylika bestämmelser jag ryggar tillbaka. Utskottets ärade vice ordförande ville visserligen göra gällande, att några konsekvenser icke skulle kunna befaras. Jag fäster mig dock icke vid den sortens konsekvenser, som han tänkte på, utan jag fäster mig härvidlag närmast vid de förhållanden, som på senare tid tyvärr visat sig alltmera vanliga. Många av vår ungdom söka nu på allt sätt undandraga sig sin värnplikt, söka att komma ifrån de månntro så ansträngande värnpliktsövningarna. Det är den frestelse, detta förslag skulle kunna innebära för de värnpliktiga att undandraga sig sin förnämsta plikt, som jag anser, att man icke bör på något sätt befordra. Vi äga dess bättre här i landet en duglig, härdig och fosterlandsälskande ungdom. Men de element, som på allt sätt sökt undandraga sig sin förnämsta plikt mot fosterlandet, tyckas på sista tiden ingalunda avtaga i antal. Jag vill i sådant hänseende erinra om den bedrövliga historien om tanduttagningarna och om de många fallen av simuleringsförsök. Såsom ett bevis på den samvetsgrannhet, varmed man har att räkna, skall jag be att få anföra ett fall, vilket nyligen inträffat och som synes mig ganska säreget.

Vid ett av regementena i Stockholms närhet hände det, att vederbörande läkare icke kunde förrätta sjukmönstring på ordinarie tid, vilken inföll under övningstiden, utan han var av någon orsak nödsakad att förrätta sjukmönstring på eftermiddagarna under de värnpliktiges fritid. Från det att sjukmönstringarna varje dag förut hade varit besökta av ett mycket stort antal värnpliktiga, som sökt komma undan sina övningar, så inträffade nu det förbluffande, att då sjukmönstringarna höllos på eftermiddagarna kom det nästan ingen alls för att sjukanmäla sig.

Om beredande av möjlighet för vissa värnpliktiga att civilklädda utföra arbete för statens räkning. (Forts.)

Och till sist ha vi talet om mobiliseringsstrejk. Blotta tanken på en sådan borde väl vara bannlyst ur svenska sinnen. Men tyvärr är det icke så: icke allenast man och man emellan, utan till och med på ett stort möte diskuterar man den saken.

Med sådana företeelser för ögonen är det mig omöjligt att biträda utskottets förslag. Jag anser för övrigt de nuvarande bestämmelserna vara fullt tillräckliga. Det är här icke fråga om att den som efter bokstaven vill tillämpa budet: Du skall icke dräpa!, skall tvingas att bära vapen. Det är endast fråga om att han för sin del skall, i likhet med vad fallet är med sjuksköterskor, då de förrätta sin tjänst, bära den dräkt, som anses nödvändig som tjänstetecken. På grund av hans samvetsbetänkligheter har det ordnats så, att han *icke* behöver bära vapen.

I enlighet med vad jag sålunda haft äran anföra ber jag, herr greve och talman, att få yrka avslag å utskottets hemställan.

Herr Eklundh, Carl: Gentemot herr Petrén vill jag först erinra om vad han bör känna bättre än jag, att en person, som allenast i någon mån är sinnessvag, icke behöver interneras på hospital och sålunda att det ej heller behöver ifrågasättas, att en sådan beväring, varom här är fråga, är hospitalsmässig.

Vid behandlingen för några dagar sedan av frågan om ett statslotteri betonades från flera håll, att man ville varna för den lockelse till spellust, som ett sådant skulle framkalla. Men jag undrar, om man icke med större fog skulle kunna varna för den lockelse att spela samvetsöm, som ett bifall till föreliggande motion skulle innebära. Går man in på den föreslagna vägen, torde nästa fråga bliva: vad skall man göra med dem, som vägra att förrätta något som helst arbete? För deras del måste man komma med en ny motion, och på detta sätt blir följden, att man nödgas göra ständiga jämkningar, och till slut vet man icke, var man skall stanna. Visserligen anser jag icke, att det slags samvetsömma, som det här är fråga om, äro brottsliga, och att de såsom sådana böra straffas, men jag håller före, att de ofta äro sjuka, och böra eventuellt frikallas från värnplikten. Jag säger eventuellt därför att jag har uti min erfarenhet ett fall av tillfrisknande från denna sjukdom. Men den värnpliktige, som driver sin samvetsömhet så långt, att han låter sitt handlande bestämmas av de kläder, han skall bära, och vägrar deltaga t. ex. i sjukvårdsarbete eller annan kärlekstjänst endast därför att han skall bära uniformsrock, honom anser jag lida av sådan sinnessvaghet eller sådant själslyte, att han jämlikt reglementet för läkareundersökningen vid inskrivningarna bör frikallas såsom otillräknelig eller mången gång rent av som farlig. Och jag tvekar lika litet att frikalla en sådan som jag skulle tveka att frikalla en man, vilken i handling följer orden: »Om ditt öga är dig till förargelse, så riv det ut och kasta det ifrån dig.»

Då jag har en sådan åsikt, kan jag icke biträda den före-

Om beredande av möjlighet för vissa värnpliktiga att civilklädda utföra arbete för statens räkning. (Forts.)

liggande motionen utan hemställer om avslag å denna och utskottets betänkande.

Herr Klefbeck: Jag ber om ursäkt, att jag kommer igen, men jag skall blott säga några ord.

Jag gör mig då skyldig till att uttala den kätterska förhoppningen, att efter de bravorop, som åtföljde herr Wrangels yttrande, man kan hava utsikt att vänta, att utskottets hemställan vinner kammarens bifall. I sitt anförande uttalade han nämligen mycket starka betänkligheter emot, att personer sökte komma undan sin värnpliktstjänstgöring genom att låta taga ut alla sina tänder, andra att medelst simulation söka komma ifrån sin dagliga övningstid, och mot att många uttala sig för ren mobiliseringsstrejk. För alla dessa saker uttalade han en mycket stark fruktan. Nu är det att märka, att i utskottets betänkande talas det *icke ett ord* om dessa saker. Däremot yttrade herr Wrangel, att *han icke hyste någon fruktan för de verkligt ärliga*, när dessa vägrade ikläda sig uniform, och att ett bifall till förslaget för deras del icke skulle medföra någon fara för fosterlandets försvar. Då således i grund och botten herr Wrangel också är med på vår sida, yrkar jag med gladare mod bifall till utskottets hemställan.

Herr talmannen tillkännagav, att anslag utfärdats till sammanträdets fortsättande kl. 7,30 e. m.

Herr Olsson, Oscar: Det var med ett visst intresse, jag hörde en *landssekreterare* här i kammaren säga, att samvetsfriheten är det dyrbaraste en människa äger. Jag vet inte, om »i dessa allvarliga tider» det kan ligga något rent av abnormt i en sådan åskådning. Emellertid anser jag, att jag i så fall kan taga risken ändå av ett instämmande i den synpunkten.

Av herr *pastor* Valerius Olsson hävdades satsen, inte att man måste mera lyda Gud än människor, utan att individens intressen måste vika för statens, något som i detta sammanhang vill säga, att en person, vars samvete förbjuder honom att bära uniform måste mera lyda staten, vilket begrepp väl åtminstone ännu så länge torde komma i paritet med människorna, än lyda Gud.

Herr Valerius Olsson gick såsom herr Wrangel även in på att medgiva samvetsfriheten, så långt dessa talare begrepo sig på denna samvetsfrihet. Det var först, sedan samvetsfriheten gick över vad de kunde fatta, som det enligt deras mening borde talas om något abnormt i denna samvetsömhet. Här skulle jag nog i vissa avseenden kunna ansluta mig till den synpunkten, att när statens och fosterlandets väl nödvändigt så kräver, måste samvetsbudet maka åt sig. Men jag kan inte tänka mig, att fosterlandets väl är i fara, om ett arbete utföres i civila kläder i stället för att utföras i uniform. Och det är ju bara den saken

Om beredande av möjlighet för vissa värnpliktiga att civilklädda utföra arbete för statens räkning.
(Forts.)

det här gäller och inte alls någonting annat! Svävar fädernes-landet verkligen i fara, därför att inte dessa göromål utföras i civila kläder i stället för i uniform? Och vilken uniform! Om vi tänka på, huru militärarbetare äro klädda, behöver man ofta vara militär för att ha reda på, att det är en uniform, de bära.

Således, om det här gäller vad jag anser vara det dyrbaraste en människa äger, nämligen samvetsfriheten, och denna — om det är två, tre, femtio, hundra eller tusen personer det rör sig om, är mig likgiltigt — kan räddas, utan att fosterlandets intressen på något sätt eftersättas, kan jag icke begripa, att det skulle kunna vara någon fosterländsk gärning att här fälla det förslag som föreligger. Herr Wrangel sade, att om det gällde endast de få ärliga, uppriktiga, abnorma samvatsömma individerna, vore det ingen fara. Ja, men det är blott dem det enligt utskottets förslag gäller. Det kan vara svårt att taga reda på vilka som äro ärliga, anmärktes det. Ja, men denna kammare har ju beslutat en gång förut att trots denna svårighet gå in på denna väg, som vi nu här uppmanas att taga ännu ett litet tuppfjät på, ett tuppfjät som icke kan skada någon, och som icke kan medverka till att göra den antimilitaristiska propagandan en tjänst. Jag förstår verkligen inte den logiken, att antimilitarismen, försvarsnihilismen här i Sverige, skulle kunna *stegras* genom att första kammaren nu tillmötesgår en anhållan från samvetsömt folk att under tjänstgöringen få gå klädda i civila kläder. Det är en så stor frestelse, sade herr Wrangel, för folk att spela samvetsömma. Tänk då, att ingen lagt märke till, vilken stor frestelse som ligger i att spritdrycker få försäljas tämligen fritt för många hundra tusentals stackars människor här i landet!

Det är redan av herr Klefbeck framhållet, vilken olika tonvikt, man lägger på den personliga friheten och självbestämningsrätten i denna kammare vid olika tillfällen. Och man gör det på ett sådant sätt, som vi just icke ha skäl att vara glada över.

Skola vi se på denna fråga, såsom herr Wrangel vill göra, från den militära försvarssynpunkten, då böra vi väl också kunna förstå, att ett tillmötesgående i frågan, när det gäller de verkligt samvetsömma, snarare skall kraftigt *motverka* den försvarsnihilistiska propagandan än befrämja densamma, och därför ber jag, herr talman, att få yrka bifall till utskottets förslag.

Herr Olsson, Valerius: Då jag nu hörde herr Oscar Olsson, föreföll det mig som om han skulle hava den meningen, att om kammaren i dag tager utskottets förslag så skulle därmed denna fråga vara, såsom motionärerna yttra, nöjaktigt löst. Jag ber då att få erinra om, att, då denna fråga för något år sedan behandlades här i riksdagen, förklarade man från yttersta vänstern, att man *icke* fann denna angelägenhet nöjaktigt ordnad på det sätt, som nu här föreslås. Man till och med skämtade med förslaget om dessa värnpliktige, som civilklädda skulle

utföra arbete för statens räkning och som därmed skulle anses fullgöra sin värnplikt, och man gav dem ett namn, som det nu kanske kunde vara skäl att erinra om. Från det hållet kallades de *värnpliktsfångar*.

Om beredande av möjlighet för vissa värnpliktiga att civilklädda utföra arbete för statens räkning. (Forts.)

Den ärade talaren på Stockholmsbänken hade ett yttrande, som i sig innefattade en förebråelse mot mig. Jag vet ju, att han är en ädel man, och jag tror icke att svek bor i hans hjärta. Men därför kändes den förebråelsen också bitter, ty jag vet, att jag icke i denna fråga *kan* tänka och tala annorlunda än jag gör. Och inför den förebråelsen vill jag säga honom, att ett av mina bittraste minnen framträder. Jag hade en fosterson, en präktig pojke. När han vid sjutton års ålder lämnade det hem, som jag tjänar, hyste vi om honom de allra bästa förhoppningar. Jag återsåg honom några år därefter i — militär-arresten. Han hade som inkallad värnpliktig vägrat att ikläda sig uniformen. Då jag talade med honom om anledningen härtill, trodde jag naturligtvis, att den utgjordes av verkliga djupa samvetsbetänkligheter, och att dessa alltså voro av religiös art. Men han förklarade öppet, att så var icke förhållandet. Religionen vore för honom någonting alldeles likgiltigt. »Men vi bekämpa militarismen, och det är därför som jag icke kan taga på mig uniformen», sade han. Detta var för honom en samvetssak.

Inför detta för mig personligen så bittra minne är det jag vill be kammaren att skona vår värnpliktiga ungdom för den oerhörda frestelse, som skulle möta densamma, ifall detta förslag antoges.

Herr Petrén: Jag uppkallades av att min kollega, herr Eklundh, ansåg sig till mig böra rikta den erinran, att icke varje person, som är sinnessvag, behöver intagas på hospital. Denna erinran var fullständigt onödig för mitt vidkommande, ty om herr Eklundh tagit del av vad jag härom yttrat i Svenska läkarsällskapet, som är tryckt i dess förhandlingar, skall han finna — vad denna kammare ju icke kan förutsättas veta — att jag har betonat, att då det icke är fråga om akut sinnessjuka, som behöva vård för att bliva friska, utan det gäller abnorma eller kroniskt sinnessjuka, bör icke intagning på hospital äga rum, därest de utan olägenhet kunna vistas ute i samhället; ty när sådana personer icke genom anstaltsvård kunna bliva friska, bör man icke onödigtvis ingripa i den personliga friheten. När fråga åter är om en person, som begått en kriminell handling av ena eller andra slaget, men blivit förklarad otillräknelig, står däremot den moderne psykiatrikern på den ståndpunkten, att man skall göra sig noga underrättad om hans psykiska tillstånd, innan man åter släpper honom ut i samhället. Från psykiatriskt håll har sålunda det kravet framställts, att en dylik person efter straffriförklaringen, om han icke dessförinnan undersökts på hospital, skall intagas å sådan anstalt, på det att det måtte bliva säkert utrönt, om ej anstaltsvård är behövlig.

Om beredande av möjlighet för vissa värnpliktiga att civilklädda utföra arbete för statens räkning. (Forts.)

Nu vill jag betona att den myndighet, som i sista hand har att avgiva utlåtanden till domstol om sinnesbeskaffenhet, nämligen medicinalstyrelsen, som nämnts, redan har preciserat den ståndpunkten, att en värnpliktig, som på grund av verkliga, religiösa betänkligheter, icke kan förmås ikläda sig uniform, icke kan förklaras vara i lagens mening otillräknelig då han icke visar annan abnormitet. Jag uttalade i mitt förra yttrande den förmodan, att de militära myndigheterna vid sådant förhållande icke kunna fritaga en dylik person från militär tjänstgöring. Nu säger herr Eklundh, att om en militärläkare förklarar honom på grund av den ifrågavarande egendomliga religiösa uppfattningen vara olämplig för krigstjänst, skulle han kunna fritagas från densamma. Det är mycket intressant för mig att höra detta yttrande, men jag får då till herr Eklundh ställa denna fråga: Ha regementsläkarna i allmänhet, då sådana fall förekommit, förklarat dessa personer olämpliga till krigstjänst? Att döma av att man alltsomoftast får se personer av denna art bliva dömda till månaders fängelsestraff förefaller det, som om så icke vore förhållandet. Om nu emellertid vad som här förekommit verkligen kunde giva anledning till att det hos herrar regementsläkare på detta område vaknade ett humanitärt intresse, så att de, då det verkligen stode i deras makt, såge till, att detta upprörande skådespel, som man knappast skulle tro kunna förekomma i vår tid såsom mera passande för medeltiden, nämligen att personer på grund av sin religiösa tro kastas i fängelse, upphörde, så har denna diskussion icke blivit förd förgäves.

Herr Eklundh: Då jag direkt tillfrågades, om huru regementsläkarna handla i dessa fall, får jag för min personliga del säga, att under de 23, 24 år jag varit militärläkare, har jag icke haft mer än en enda gång att syssla med ett sådant fall, och det var det fall jag förut talade om, som gick till hälsa. Det var en person, som uteblev från mönstringen och genom kronobetjäningens försorg fördes till regementet. Mot slutet av mötet fick han väl några dagars arrest eller hur det var på grund av sin försummelse. Emellertid gjorde man honom allvarliga föreställningar, och han hänvisades att under den följande tiden rådgöra med andra personer, särskilt sin kyrkoherde, vilket hade till följd, att han följande år icke alls gjorde någon min av att vägra tjänstgöra.

Så vill jag, medan jag har ordet, säga, att det här väl icke behöver vara fråga om så grava saker som en verklig, fullständig sinnessjukdom. Man befriar otaligt många på grund av deras allmänna svaghet, och då ligger det nära till hands att befria sådana personer, som det här gäller, på grund av allmän själslig svaghet, och att en sådan föreligger i fall, där personer av verklig övertygelse vägra att ta den allra minsta befattning i någon som helst form med det militära livet, synes mig obestridligt. Att då tala om förföljelse mot personer på grund av deras reli-

giösa övertygelse, tror jag icke att man kan göra, ty en sådan person måste enligt mitt förmenande anses vara abnorm, och detta får man taga hänsyn till. Jag vill ännu en gång upprepa mitt yttrande, att man icke genom att frikalla en sådan person betecknar honom som notoriskt sinnessjuk, men han är defekt i fråga om det andliga, själsliga livet.

Om beredande av möjlighet för vissa värnpliktiga att civilkläddo utföra arbete för statens räkning. (Forts.)

Herr Petrén: Herr talman! Jag vill endast konstatera, att militärläkarna hitintills i varje fall visst icke alltid befriat personer, som på grund av sin religiösa uppfattning gjort värnpliktsvägran, då man allt som oftast får se i tidningarna, att sådana personer bliva dömda.

Efter det överläggningen förklarats härmed slutad, gjorde herr talmannen jämlikt de beträffande förevarande utlåtande förekomna yrkanden propositioner, först på bifall till utskottets hemställan samt vidare på avslag å såväl utskottets hemställan som den i ämnet väckta motionen; och förklarade herr talmannen sig anse den senare propositionen vara med övervägande ja besvarad.

Votering begärdes, i anledning varav uppsattes, justerades och anslogs en så lydande omröstningsproposition:

Den, som avslår såväl vad första kammarens första tillfälliga utskott hemställt i sitt utlåtande nr 8 som den i ämnet väckta motionen, röstar

Ja;

Den, det ej vill, röstar

Nej;

Vinner Nej, bifalles utskottets hemställan.

Omröstningen företogs, och vid dess slut befunnos rösterna hava utfallit sålunda:

Ja — 67;

Nej — 46.

Föredrogs ånyo första kammarens andra tillfälliga utskotts den 15 och 16 i denna månad bordlagda utlåtande nr 6, i anledning av väckt motion angående vissa synpunkters beaktande vid blivande utredning beträffande frågan om malmfyndigheters tillgodogörande.

Om vissa synpunkters beaktande vid utredning om ny gruvlagstiftning.

I en inom första kammaren väckt och till dess andra tillfälliga utskott hänvisad motion, nr 93, hade herr *Asplund* hemställt, att riksdagen måtte besluta i skrivelse hos Kungl. Maj:t anhålla, att vid den blivande utredningen om en slutgiltig lösning av frågan om malmfyndigheters tillgodogörande största vikt måtte läggas där-

Om vissa synpunkters beaktande vid utredning om ny gruvlagstiftning. (Forts.)

på, att malmerna förädlades inom landet, samtidigt med att statens rätt som jordägare och intressen i övrigt tillgodosåges.

Utskottet hade i nu föredragna utlåtande på åberopade grunder hemställt, att första kammaren måtte besluta, att ifrågavarande motion ej skulle till någon kammarens åtgärd föranleda.

Herr Asplund: Den motion, som det nu är fråga om, väcktes av mig redan vid föregående riksdag, men behandlades vid ett tillfälle, då kammaren icke kunde ägna sig så mycket åt frågan. När jag emellertid från olika håll tvärt över partirågångarna rönt anslutning till vad jag i min motion åsyftade, har jag vågat återkomma ännu en gång. Orsaken till att densamma först väcktes, var ett uttalande av justitieministern i en proposition till förra riksdagen angående förlängning av förbudet mot inmutning å kronojord i Norrbottens, Västerbottens och Jämtlands län. Han utlovade nämligen, att med det snaraste skulle igångsättas en utredning om en slutgiltig lösning av frågan om våra malmfyndigheters tillgodogörande, men han ansåg icke nödigt att i samband därmed angiva några riktlinjer för denna utredning. Jag sökte då att i den behandling, som denna stora fråga har erhållit vid föregående riksdagar efterforska, om där möjligen gåves några sådana riktlinjer, men fann, att de olika riksdagarna fattat mot varandra stridande beslut, att den ena riksdagen hade upprivit vad den andra godkänt och att kammare ofta stått emot kammare. Vid sådant förhållande ansåg jag det nödvändigt att försöka få fram en diskussion redan på ett förberedande stadium, för att grundvalen för ett blivande förslag måtte bliva sådan, att frågan kunde vid det slutliga avgörandet ha utsikt att bliva löst.

Av den föregående behandlingen ser det således ut, som om denna fråga om våra malmfyndigheters tillgodogörande helt och hållet kommit i baklås. Det olyckliga beslutet år 1863 om malmexportens frigivande hade icke några svårare följder med sig förr än vid mitten av 1880-talet, då det andra ödesdigra beslutet tillkom, nämligen att man i den förnyade gruvstadgan av den 16 maj 1884 konfirmerade bestämmelsen i 1855 års gruvstadga, att kronan icke skulle använda sin jordägareandel. Några få år därefter började den stora brytningen i Gellivare, som igångsattes av ett engelskt järnvägsbolag. Då blev man uppväckt ur den långvariga sömnen och fann, att något måste göras för att åtminstone rädda, vad som kunde finnas kvar av *andra* fyndigheter, som ännu ej kommit i enskildas händer. Det var då den motion av brukspatron Lundeberg, som jag omnämnt i min motion, år 1889, åstadkom ett förbud mot utmålsläggning, till dess att frågan om begagnandet av kronans jordägareandel bleve avgjord. Äntligen beslutades sedan, tio år därefter, en arrendelag, som emellertid redan vid första tillämpningen visade sig mindre lämplig för sitt ändamål. Under den tid, som förflutit från förbudet mot utmålsläggning den 29 aug. 1889 tills de första utmålen efter arrendelagens ikraftträdande år 1902 kunde läggas, hade ensamt i Norrbottens län på kronojord uttagits icke mindre än 4,300 mutsedlar. Jordägarean-

Om vissa synpunkters beaktande vid utredning om ny gruvlagstiftning. (Forts.)

delarna uti var och en av dessa inmutningar skulle enligt arrendelagen utbjudas, utan att kronan eller andra enskilde spekulanter än respektive inmutare hade tillfälle att i förväg sätta sig in i vad fyndigheterna kunde vara värda och utan att ens malm fanns blottad på flertalet av desamma. En mycket stor del av dessa fyndigheter voro sönade och ommutade, och således var förhållandet faktiskt det, att staten icke blott salubjöd »grisen i säcken», utan i de allra flesta fall var det blott tomsäckar, kanske i något fall, att skriket om inbillade malmrikedomar fanns kvar.

På grund av denna olämpliga arrendelag samt även till följd av det »mutsedelsjobberi» som uppstått under den tid förbudet mot utmålsläggning gällde, fann man det nödvändigt att strax efter arrendelagens ikraftträdande upphäva rätten för enskilda att göra inmutningar å kronomark i Norrbottens län, vilket sedan förnyats år efter år och från 1907 utsträckts att gälla även Västerbottens och Jämtlands län; och torde vi snart åter ha att vänta en kungl. proposition om ännu ett års förlängning av detta förbud. Under tiden har det framlagts flera förslag till ändringar i gruvlagstiftningen, vilka, som jag nyss sade, alla ha avvisats av riksdagen, även i sådana fall, då de byggts på av föregående riksdagar uttalade önskemål. För övrigt har arbetet på detta område gått ut på att söka åt kronan återvinna de jordägareandelar uti de stora malmfälten i Kiruna och Gellivare, som blivit bortskänkta genom bestämmelserna i 1884 års gruvstadga, och har detta även lyckats fastän med stora medgivanden om ökad export under en lång följd av år från dessa fält. Det av österrikare innehavda Koskullskulle malmfält invid Gellivare, vars brytning förlidet år uppgick till nära 327,000 ton fosforfattig malm, har dock ej varit föremål för någon sådan uppgörelse.

Man har förmodligen tagit för givet, att det ännu skulle finnas fyndigheter av samma storleksordning eller i varje fall mycket betydande sådana, som ännu äro oupptäckta, däruppe i Lappland, och därför har man icke haft någon fruktan för malmbrist i framtiden utan räknat med dessa imaginära rikedomar som en säker reserv. Hela malmpolitiken har därför gått ut på att öka exporten från de förut i gång varande malmfälten, inlösa andra, såsom Svappavaara m. m., samt i övrigt förhindra letandet efter nya malmer i Norrland för att slippa utge nya lösesummor, utan avkastning förrän i en lång framtid. Under tiden har det enskilda exportintresset fått husera fritt med Bergslagens malmtillgångar, om man undantager Grängesbergsfältet, beträffande vilket en överenskommelse kommit till stånd om malmexportens begränsning. Det har gått så långt, att en stor del av fyndigheterna i Bergslagen kommit i utländska händer. Denna sak skall jag litet närmare behandla längre fram.

Då jag icke kunde finna annat än, att det ingalunda är frågan om fördelningen av den direkta vinsten av malmbrytningen, som bör vara grundläggande för gruvlagstiftningen, utan fastmera den gamla goda grundsatsen, att malmen är till för att tjäna den *inhemska* malmförädlingen, så har jag ansett mig böra ägna en avsevärd del av motionen åt frågan om möjligheterna för vår järnförädlings utveck-

Om vissa synpunkters beaktande vid utredning om ny gruvlagstiftning. (Forts.)

ling samt åt en belysning av vår nuvarande malmhushållning. Jag skall söka att i största korthet referera dessa förhållanden, som jag har försökt åskådliggöra genom de här å väggen uppsatta diagrammen.

Vad först beträffar det diagram, som rubriceras »Skogar, vattenfall och malm», så avviker det i viss mån från det i motionen införda diagrammet, emedan jag efteråt lyckats erhålla en del upplysningar, som möjliggjort en tillförlitligare beräkning av de i olika delar av landet tillverkade träkolskvantiteterna, som äro kvantitativt bestämmande för tillverkningen av träkolstackjärn. Å diagrammet har i horisontell led avsatts antal hektar duglig skogsmark i vart och ett av länen i Norrland och Dalarne, i Bergslagen (Mellansverige), i Västsverige, i östra Sydsverige och i Skåne. I vertikal led har avsatts inom de olika landsdelarna under år 1913 per hektar duglig skogsmark tillverkade ugnskol och milkolade sågverkskol enligt industristatistiken samt importerade träkol enligt handelsstatistiken, de förra snedstreckade med grön färg, de senare helt belagda med gul färg. I fråga om tillverkningen av skogskol finnes ingen statistik, men då så gott som alla skogskol inom de fyra nordligaste länen fraktas på statens järnvägar, medan sågverkskolen däremot befordras sjöledes, så har jag ansett mig kunna lägga ur järnvägsstatistiken erhållna uppgifter om de å järnvägsstationerna inom dessa län inlastade träkolskvantiteterna under år 1913 till grund för beräkningen av skogskolstillverkningen inom ifrågavarande län. Skillnaden mellan denna tillverkning och hela den förbrukade skogskolsmängden har därefter jämnt fördelats å skogsmarken i det övriga Sverige, då man ej har tillräcklig ledning av statens järnvägars statistik för beräkningen av tillverkningen inom de olika landsdelarna. Detta spelar icke heller någon roll för efterföljande kalkyler, där jag tänkt mig en fördelning av landet i endast två delar, Norrland (Norrbottens, Västerbottens, Jämtlands och Västernorrlands län) å ena sidan och övriga Sverige å andra sidan.

Det visar sig nu, att Bergslagen ingalunda i så hög grad, som man föreställer sig, är beroende av träkolstillförsel från Norrland för sin järntillverkning. Det är endast ung. 4 miljoner hektoliter skogskol och $4^1/_2$ milj. hl. sågverkskol, som går från Norrland till Bergslagen, medan tillverkningen inom det övriga landet jämte en mindre import går till $33^1/_2$ milj. hl. Med nämnda $8^1/_2$ milj. hl. och vad som förbrukats inom Norrland uppgår hela tillverkningen där till ung. 10 milj. hl. för år 1913. Nu har jag tänkt mig en ökning härav från de nya vidsträckta kolfångstområden, som bli tillgängliga genom Inlandsbanan och dess bibanor inom Jämtlands, Västerbottens och Norrbottens län, och angives densamma genom de korsade rutorna för nämnda län. Då även inom nuvarande kolfångstområden tillverkningen är jämförelsevis obetydlig på grund av genom de långa frakterna till Bergslagen nedpressade priser å tillverkningsorten, vilket verkar föga uppmuntrande för tillverkarne, så torde den antagna framtida tillverkningen för Norrland av inalles 15,600,000 hl. skogskol, ugnskol och sågverkskol ingalunda vara

SKOGAR, VATTENFALL OCH MALM

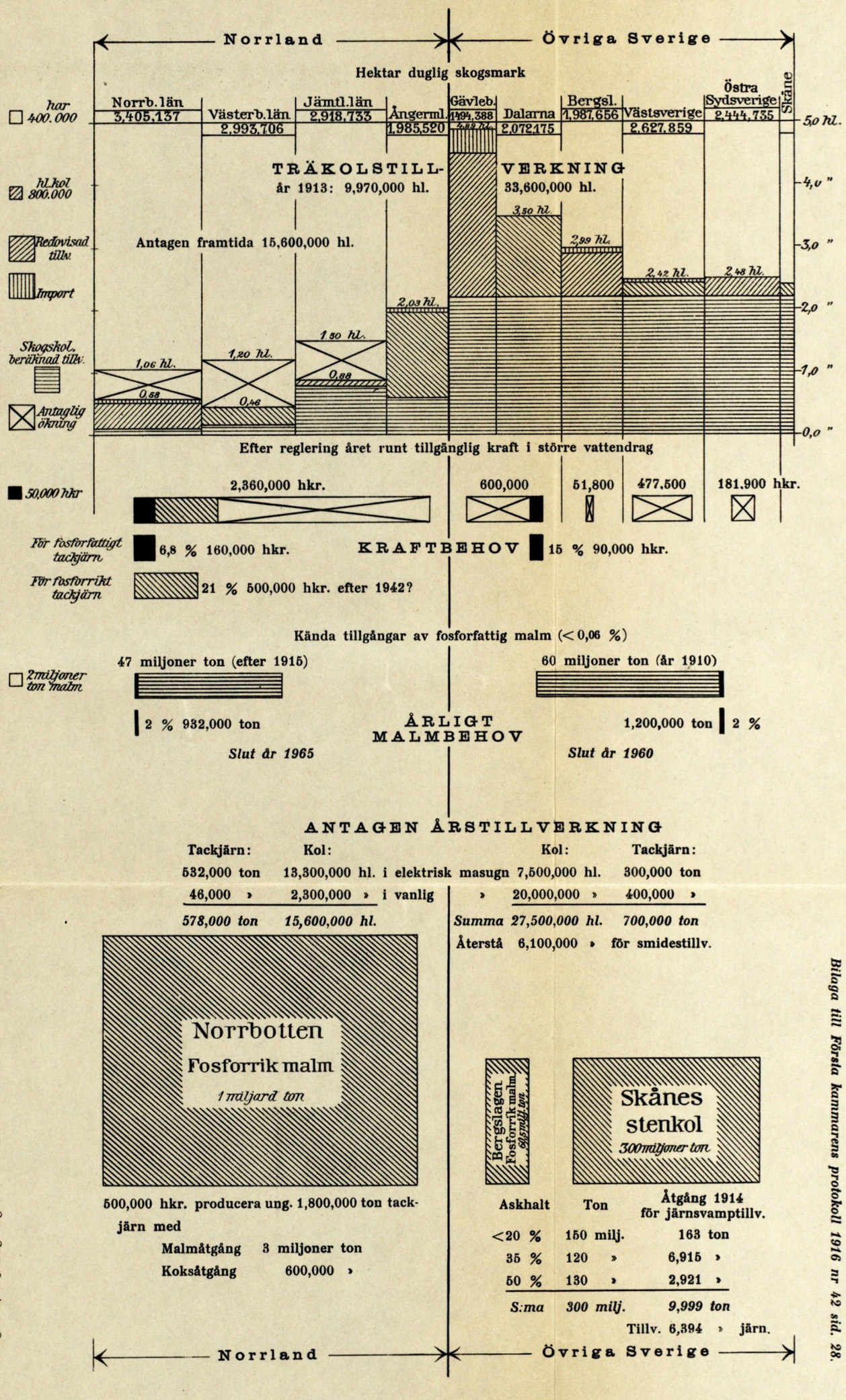

Gen. Stab. Lit. Anst. Stockh

Bilaga till Första kammarens protokoll 1916 nr 42 sid. 28.

Om vissa synpunkters beaktande vid utredning om ny gruvlagstiftninng. (Forts.)

högt tilltagen. Det synes även av diagrammet, att tillverkningen per hektar duglig skogsmark endast är en bråkdel mot i övriga Sverige. Skall över huvud taget *någon* förbättring i skogsvården å Norrlands väldiga arealer, varom sistlidet års riksdag så kraftigt uttalade sig, äga rum, vartill ovillkorligen hörer ett långt bättre tillvaratagande även av det sämre och endast till kolning dugliga skogsavfallet, så kan man icke gärna tänka sig en koltillverkning av mindre omfång. Sedan kommer frågan: »Huru skall man lämpligast använda dessa träkol, som utgöra det av järntillverkningens produktionsmedel, varpå vi hava den minsta tillgången?» Det skulle givetvis vara genom att uteslutande använda elektrisk malmsmältning, som endast kräver 40 % av den kolmängd, våra vanliga masugnar konsumera per ton tillverkat tackjärn och icke fullt hälften av det som förbrukas i de modernare brikettmasugnarna. Emellertid möta svårigheter för Bergslagens vidkommande att helt kasta om tillverkningen, dels på grund av att så stora kapital äro nedlagda i de redan befintliga järnverken, dels på grund av brist på järnrika, fosforrena malmer, som äro nödvändiga för den elektriska processens ekonomi, och måste ingå i form av styckmalm till minst hälften av uppsättningen, dels ock på grund av mindre tillgång på för elektrisk smältning disponibel vattenkraft på tillräckligt nära avstånd från bruken. Om fortfarande 400,000 ton tackjärn skulle tillverkas i vanliga masugnar (moderna, för briketter) skulle härför åtgå ung. 20 miljoner hl. träkol och med avräkning av dessa samt för fortsatt smidestillverkning beräknade 6,100,000 hl. skulle då för elektrisk malmsmältning inom Bergslagen kunna disponeras $7^1/_2$ miljoner hl. träkol, varmed tillverkas 300,000 ton tackjärn med en kraftåtgång av cirka 90,000 hästkrafter. Inom Norrland, där den nuvarande tackjärnstillverkningen i brikettmasugnar är ung. 23,000 ton, torde man, av liknande skäl som i Bergslagen beträffande tillgången på järnrika fosforrena malmer, böra räkna med åtminstone dubbla nuvarande tillverkningen i vanliga masugnar eller 46,000 ton, krävande ung. 2,300,000 hl. träkol. Med återstående 13,300,000 hl. kan då på elektrisk väg framställas 532,000 ton tackjärn med en kraftåtgång av ung. 160,000 hästkrafter.

Hela tillverkningen skulle då bliva för Bergslagen ung. 700,000 ton mot nuvarande ung. 600,000 ton och för Norrland 578,000 ton mot nuvarande 23,000 ton således sammanlagt ung. dubbla nuvarande produktionen av träkolstackjärn.

Jag torde nu böra nämna något om våra vattenkrafttillgångar och deras förhållande till en ökad järntillverkning. I motionen har ur en till 1915 års riksdag inlämnad proposition citerats ett av svenska vattenkraftsföreningen gjort uttalande, att den norrländska vattenkraften icke skulle kunna få användning i större utsträckning för andra ändamål än elektrokemiska och elektrometallurgiska processer. En ökad järntillverkning blir därför, under förutsättning att detta uttalande har fog för sig, vilket icke torde kunna bestridas, en nödvändig förutsättning för ett tillgodogörande av denna vattenkraft i större utsträckning.

Om vissa synpunkters beaktande vid utredning om ny gruvlagstiftning. (Forts.)

På den å väggen här uppsatta kartan över Sverige i skalan 1:1 miljon har jag efter löjtnant M. Serranders bekanta karta utmärkt den i våra större vattendrag befintliga vattenkrafttillgången genom remsor längs respektive fallsträckor i skalan 1 kvcm. = ung. 16,000 hästkrafter. Ju bredare dessa remsor, äro desto större är krafttillgången per längdenhet fallsträcka och desto billigare i regeln utbyggnaden per hästkraft. De i dessa hänseenden bästa fallen befinna sig, som synes i Göta älv vid Trollhättan, i Dalälven, Indalsälven, Ångermanälven, Umeå älv mellan Vännäs och Umeå, Skellefteälvs nedre del samt i Stora Lule älv mellan Porjus och Storbacken. Vad Trollhättan beträffar finnas redan där smältverk anlagda, men hava dessa endast kontrakt på kortare tid och torde få maka åt sig i framtiden för mekanisk och annan industri, som kan betala högre kraftpris. Söder om Dalälven torde vattenkraft knappast i större utsträckning kunna i framtiden disponeras för malmsmältning. Härifrån torde därför Bergslagen vara hänvisad att taga kraft för sina smältverk.

I Norrland torde däremot kraft för sådant ändamål kunna påräknas från vilket som helst av nyss omnämnda vattendrag, som ligger lämpligt till för malm- och kolfångst.

Å det förut omnämnda diagrammet över »Skogar, vattenfall och malm» visas genom rektanglar i skalan 1 kvcm. = 50,000 hkr den efter reglering året runt tillgängliga primakraften i de större vattendragen inom Norrland, 2,360,000 hkr., inom Gävleborgs län och Dalarne 600,000 hkr., inom Bergslagen (Mellansverige) 51,800 hkr., inom Västsverige 477,500 hkr., inom östra Sydsverige 181,900 hkr.

Den kraftmängd, som skulle åtgå för elektrisk järnframställning utgör således inom Norrland endast 6,8 % av den där befintliga kraften och inom Bergslagen 15 % av de 600,000 hkr, som finnas inom Gävleborgs län och Dalarne. Åtminstone den förstnämnda siffran torde kunna sägas vara alltför låg för att tillfredsställa den allmänna önskan om, att våra vita kol även i Norrland måtte komma till största möjliga utnyttjande.

Detta kan tydligen icke ske, förrän vi lyckats både tekniskt och ekonomiskt lösa problemet att med koks eller annat billigt reduktionsmedel i stor skala på elektrisk väg framställa järn även ur våra fosforrika malmer, varav vi äga ojämförligt mycket större tillgångar än utav fosforfattiga. För detta måls vinnande måste vi få till stånd en kraftig förädlingsindustri i Norrland till en början baserad på tillverkning av fosforfattigt tackjärn. Därigenom få vi utbyggnaden av våra vattenfall i gång, få smältningen i stort utexperimenterad och kunna sedan genom regleringar av vattendragen erhålla ökad krafttillgång och övergå till stordrift. Men detta måste bedrivas så, att vi stå färdiga att börja med denna senast 1942, då sista tillfället för staten att inlösa de stora malmfälten i Kiruna och Gellivare inträffar. Äro vi då ej färdiga, så torde resultatet bli, att malmexporten måste fortsätta, ty ett nedläggande av gruvorna är väl uteslutet. Men i sådant fall fruktar jag, att vi aldrig

komma till någon förädling, ty vad vi ha kvar på annat håll sedan vi uttömt större delen av dessa stora fyndigheter, är säkert rena obetydligheter, som helt visst komma att vandra samma väg, att exporteras oförädlade. Det är därför av största vikt, att denna fråga om ökad förädling snarast möjligt löses.

Om vissa synpunkters beaktande vid utredning om ny gruvlagstiftning. (Forts.)

För en förädling av 3 miljoner ton fosforrik malm årligen, vilket torde kunna anses som en normal brytning av de stora lappländska malmfälten, sedan exporten upphört, skulle åtgå c:a 500,000 hästkrafter eller c:a 21 % av Norrlands vattenkraft, samt ung. 600,000 ton koks, som torde kunna fås ur svenska gruvor på Spetsbergen.

För den i det föregående beräknade tillverkningen av fosforfattigt järn skulle åtgå årligen i Norrland 932,000 ton och i övriga Sverige 1,200,000 ton fosforfattig malm eller i vardera fallet cirka två procent av den fosforfattiga malmtillgång, som enligt geologiska undersökningens detaljerade beräkningar skulle ha funnits i Norrland, år 1915 47 miljoner ton, och i Bergslagen, år 1910 60 miljoner ton, uti då kända och kartlagda järnmalmsfyndigheter. Med den antagna åtgången malm skulle dessa fyndigheter vara slut, i Bergslagen år 1960 och i Norrland år 1965. Det är alldeles tydligt att även om vi med ens kunde göra slut på den stora export av fosforfattig malm, som f. n. pågår såväl ifrån Norrland som ifrån Bergslagen, så äro vi nödsakade, att för tryggande av järnhanteringens ostörda bestånd uppsöka nya fyndigheter av sådan malm snarast möjligt.

Nu har utskottet i sitt utlåtande framhållit, att den fråga, varom jag motionerat redan är under utredning av malmkommissionen. Denna, som tillsattes år 1913 med anledning av en då gjord underdånig ansökan om rätt för viss person att för ett påtänkt, på kraft från Porjus planerat elektriskt smältverk få bryta fosforfattig malm i Luossavaara m. fl. staten tillhöriga malmfält, har emellertid fått i uppdrag att utreda huru malmen från dessa malmfält läpligast skall förädlas. Frågan om överhuvudtaget våra svenska malmer böra förädlas inom landet eller exporteras oförädlade, denna rent principiellt nationalekonomiska fråga är, enligt vad jag förvissat mig om i finansdepartementet, icke alls överlämnad till malmkommissionen för utredning. Det vore ju för övrigt egendomligt om en sådan urgammal nationalekonomisk åskådning skulle göras till direkt föremål för utredning.

Malmkommissionens tillvaro bör således icke alls få utgöra hinder för riksdagen att uttala sin allmänna ståndpunkt till förädlingsprincipen, så mycket mindre som denna icke framhålles såsom något absolut, från vilken man icke får vika ens en nagels bredd, utan endast såsom i så hög grad önskvärd, att den vid den nyligen tillsatta gruvstadgekommitténs blivande utredning om en ny gruvlagstiftning bör i främsta rummet vinna beaktande. Denna kommittés tillkomst utgör för övrigt det säkraste beviset, att malmkommissionen icke har med saken att göra.

Beträffande tillgångarna av fosforfattig malm torde måhända någon invända, att geologiska undersökningens resultat äro för låga

Om vissa synpunkters beaktande vid utredning om ny gruvlagstiftning. (Forts.)

och att nya fyndigheter efteråt upptäckts. Även om så i någon mån vore fallet, uppväges dock detta helt och hållet av den omständigheten, att dessa malmer ingalunda helt användas till förädling utan i stor utsträckning exporteras. Jag skall nu söka i korthet med stöd av det andra här uppsatta diagrammet belysa förhållandet mellan export och förädling i vårt land.

Å detta diagram angives malm och slig i ton uti dem ingående järn, för att en riktig kvantitativ jämförelse med de förädlade järnsorterna skall kunna göras. Från den med 0 betecknade vertikala linjen å högra delen av diagrammet är malmexporten i ton järnenheter avsatt i horisontal led åt vänster, tackjärnstillverkning samt export av skrot, tackjärn, oarbetat järn och stål, mangan- och kiseljärn m. fl. dylika sorter, delvis arbetat järn och stål samt järn- och stålvaror, allt i ton, avsatt åt höger i horisontel led. Översta delen av diagrammet visar nu åt vänster med en röd linje malmexporten från år 1875 till och med år 1913 och åt höger med en blå linje tackjärnstillverkningen inom landet under samma tid. Medan tackjärnstillverkningen absolut taget visar en långsam stigning, år 1890 till 460,000 ton och 1913 till 730,000 ton, vilket i förhållande till den stora stegringen i världsproduktionen i själva verket innebär en stark tillbakagång, visar malmexporten en i början långsam stigning, år 1885—1890 ännu endast ung. 30,000 ton, 1890—1895 320,000 ton, men sedan en mycket hastig stegring i synnerhet sedan brytningen i Kiruna börjat. År 1913 exporterades över 4 miljoner ton järn i form av malm. Att den ökade malmexporten i någon mån medverkat till en ökning av förädlingen, som man från vissa håll sökt göra troligt, framgår icke alls av detta diagram. I verkligheten torde förhållandet vara det rent motsatta, att den lättvunna, hastiga förtjänsten på malmexporten avhållit från den mycket mera omtanke krävande förädlingen, som också i förhållande till nettovinsten kräver större kapitalplaceringar än den förra, vilken däremot spolierar mångdubbelt större framtida värden.

För att närmare belysa detta sistnämnda har å diagrammets nedre del angivits kvantitet och värde av under år 1913 exporterade järnsorter av olika slag samt malmexport jämte import av olika järnsorter. Värdena per ton ha därvid avsatts i vertikal led i skalan 1 cm. = 10 kr. De med blått snedstreckade ytorna angiva sålunda värdet av exporterade järnsorter, de blå horisontalstreckade ytorna exporterad fosforfattig malm och slig samt de med rött analogt streckade resp. import av olika järnsorter och export av fosforrik malm. I skalan representeras en miljon kr. av en kvadrat med 14 millimeters sida. Om man nu icke tar hänsyn till de exporterade färdiga järn- och stålvarorna, så har av oarbetat eller delvis arbetat järn jämte skrot exporterats ej fullt 500,000 ton till ett värde av 71,3 miljoner kr. men över 4 milj. ton järn i form av malm och slig till 69,2 milj. kr. värde, således åttadubbla kvantiteten järn till mindre handelsvärde. De korsade ytorna å diagrammet visa, vilka stora värden vi förslösat genom helt eller delvis försummad förädling. Jag har därvid jämfört den exporterade fosforfattiga malmkvantiteten med exporten av de dyrbarare svenska järnvarorna och

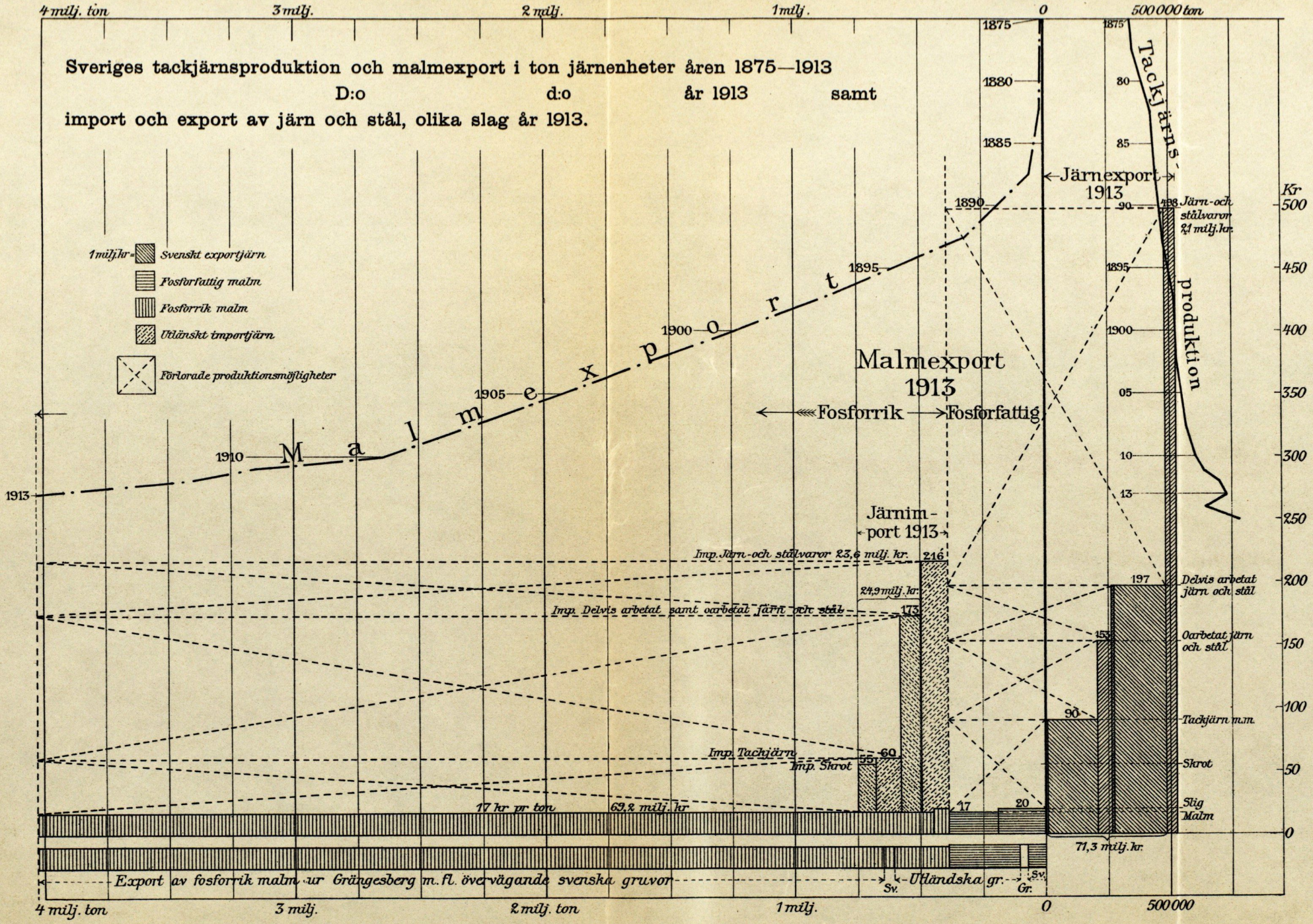

Gen. Stab. Lit. Anst. Stockh

Om vissa synpunkters beaktande vid utredning om ny gruvlagstiftning. (Forts.)

den fosforrika malmen med de billigare utländska importerade varorna för att åstadkomma större rättvisa i jämförelsen.

Någon kunde ju invända, att vi ej kunna få avsättning för en väsentligt ökad järntillverkning. Jag vill härtill endast svara, att medan vi för vår malmexport äro hänvisade till närbelägna länder, såsom England och Tyskland och endast i undantagsfall kunna sända malm så långt som till Amerika, kunna våra förädlade varor bära frakt om det så vore jorden runt. Staten har också genom frikostiga anslag och förmånliga lån medverkat till upprättandet av ett flertal oceanlinjer, som kunna förmedla denna export utan främmande mellanhänder. Det har också uttalats att det särskilt för närvarande icke alls möter svårigheter för en flerdubblad avsättning av vår järnindustris alster i transoceana länder och helt visst skulle vi även efter kriget kunna bibehålla en sådan nu vunnen ökad avsättning. Det gäller således att utan dröjsmål gripa till verket med en kraftig stegring av vår förädlingsindustri.

Vad nu malmexporten beträffar, så härrör ju större delen av den fosforrika malm jämte cirka 36,000 ton järnenheter fosforfattig malm, som exporteras, från de till Grängesbergsbolaget hörande stora malmfyndigheterna i Grängesberg, Kiruna och Gällivare. Denna export är reglerad genom kontrakt och representerar återköpsvalutan för statens genom bestämmelserna i 1884 års gruvstadga förlorade jordägareandel i de senare malmfälten, och är således utanför denna diskussion. Exporten i övrigt, som icke medför för staten några motsvarande fördelar, pågår dels ur gruvor, som helt ägas av svenska män och dels ur gruvor, som ägas av bolag med nästan uteslutande eller övervägande utländska aktieägare. Ur det förra slaget gruvor exporterades 1913 125,000 ton fosforfattig och 50,000 ton fosforrik malm, ur de utländska gruvorna 362,000 ton fosforfattig och 440,833 ton fosforrik malm. Det är ju mycket beklagligt, att så mycket fosforfattig malm, av vilket hälften utgöres av finaste kvalitetsmalm till stor del ur våra av ålder för malmförädling brutna gruvor, numera skall exporteras av svenska män. Men ännu betänkligare synes mig vara, att utlänningars gruvförvärv i hjärtat av vårt gamla Bergslagen tagit en så oerhörd omfattning. Man har visserligen talat därom under de senaste åren, men för mig åtminstone var det en fullkomlig överraskning, då jag av en utav annan fackman gjord utredning, som snart lär komma att publiceras, erfor att icke mindre än 41 % av den malm, som 1913 brutits i Grängesbergsbolaget *icke* tillhöriga gruvor inom landet, tagits ur av utlänningar disponerade gruvor. Jag har över brytningen ur dessa numera utländska gruvor för åren 1910—1914 upprättat följande tabell:

Av dessa gruvfält vill jag särskilt framhålla Stråssa gruvfält i Örebro län, som numera äges av ett österrikiskt bolag. Detta malmfält har av geologiska undersökningen beräknats innehålla 26 $^1/_2$ milj. ton malm, motsvarande 13 milj. ton slig av endast 0,005 % fosforhalt d. v. s. 40 % av all fosforren malm i Bergslagen. Brytningen gav 1913 60,553 ton slig, varav ungefär hälften gick till svenska hyttor

Om vissa synpunkters beaktande vid utredning om ny gruvlagstiftning. (Forts.)

Produktion av järnmalm och slig vid utländska gruvor i Sverige 1910—1914.

Belägenhet.	Malmfält.		Ägares nationalitet.	Malm (st.) och slig (sl.) ton 1910.	1911.	1912.	1913.	1914.	Halt av Fe.	P.
Östergötlands län										
Skällviks s:n	Nartorp	st.	tysk	1,182	—	500	4,078	8,400	54,0	0,01
Örebro län										
Nora s:n . .	Nyberget	st.	engelsk	162	537	567	796	3,236	65,0	0,01
Ramsbergs .	Stråssa	sl.	österr.	61,355	50,791	67,757	60,553	37,624	66,3	0,005
Västmanlands län										
Västanfors .	Stortägtsgr.	st.	tysk	11,075	11,076	10,946	10,664	7,915	55,0	0,005
Norbergs s:n	Malmkärragr.	st.	»	4,330	3,289	2,170	3,250	4,641	47,0	0,005
»	Karlvagn.	sl.	»	—	24,220	32,748	42,800	41,326	63,0	0,011
Kopparbergs län										
Ludvika s:n	Iviken	sl.	»	—	—	—	—	25,958	63,4	0,002
S:a *fosforren* malm 0,01 %				**78,104**	**89 913**	**114,688**	**122,141**	**129,100**	—	—
Västmanlands län										
Norbergs s:n	Karlvagn	st.	tysk	42,117	36,225	53,917	18,583	11,948	45,4	0,04
»	Prostgr.	st.	»	—	—	—	1,461	11,171	44,1	0,05
»	Kylsbo	st.	»	—	—	200	1,024	3,180	42,6	0,02
Kopparbergs län										
Garpenberg.	Intrånget	st.	»	—	—	—	1,600	1,240	58,0	0,03
Ludvika s:n	Iviken	st.	»	1,574	—	808	33,003	4,628	48,5	0,024
»	Finnäs och	st.	»	6,400	7,600	6,233	2,061	21,497	57,0	0,025 0,018
»	Kärrgruvan	sl.	»	—	—	—	6,177	17,968	69,0	0,025
»	Ickorrbotten	sl.	österr.	—	—	4,249	49,792	22,460	63,7	0,04
»	Håksberg	sl.	»	1,772	8,762	9,500	37,565	25,560	65,5	0,04
Norrbottens län										
Gällivare. .	Koskullskulle[1])	st.	»	266,970	243,059	217,474	211,426	184,395	67,3	0,02
S:a *fosforfattig* malm				**318,833**	**295,646**	**292,381**	**362,692**	**284,047**	—	—
Kopparbergs län										
Norrbärke .	Stollberget	st.	tysk	—	—	1,080	769	1,165	40,0	0,08
	m. fl.	sl.	»	—	—	—	13,481	12,430	65,4	0,06
Stora Tuna	Idkerberget	sl.	»	69,660	82,694	77,901	101,556	78,709	63,0	0,70
Ludvika s:n	Lekomberget	st.	»	6,668	5,923	26,193	50,812	48,159	52,8	0,77
»	D:o	sl.	»	—	13,875	41,574	29,991	24,766	65,2	0,269
»	Fredmundberget	st.	»	400	2,120	2,449	827	708	57,0	0,09
»	D:o	st.	hol-	12,761	12,976	9,086	8,311	2,520	57,6	0,64
»	Blötberget	st.	länsk	102,131	82,180	95,640	112,743	48,211	57,6	0,64
»	D:o o. Fredm.	sl.	och svensk	30,141	21,365	28,575	34,047	15,105	62,2 60,0 67,8	0,88 0,15 0,60
S:a *fosforrik* malm				**221,761**	**221,133**	**282,498**	**352,537**	**231,764**	—	—
Summa summarum				**618,698**	**606,672**	**689,567**	**837,370**	**645,911**	Fe: **62,3**	1913: 40,8 %

Ur *svenska* gruvor	1,214,952	57,7	59,2 %
Övervägande svenska gruvor (Grängesberg m. fl.)	5,424,442	62,4	

[1]) År 1915 bröts i Koskullskulle 326,841 ton malm.

Om vissa synpunkters beaktande vid utredning om ny gruvlagstiftning. (Forts.)

på grund av leveranskontrakt från tiden före försäljningen, som först utlöpa om ett eller annat år. Men därefter — skola kanske en hel del svenska hyttor blåsas ner, emedan malmen då kommer att helt och hållet exporteras både av och för utlänningar.

Denna export ur utländska gruvor i Sverige torde under de närmaste åren betydligt tilltaga. Därpå tyder att under 1915 har från det utländska gruvfält, vars brytning för sagda år jag känner, Koskullskulle vid Gällivare, fraktats för export ej mindre än 326,841 ton fosforfattig malm mot 211,426 ton år 1913.

I gällande gruvestadgas § 68 stadgas visserligen, att utlänning icke utan Konungens tillstånd får inmuta gruva eller idka gruvdrift. Men denna bestämmelse synes fullständigt sakna betydelse, då det står utlänning fritt att medelbart genom inköp av aktiemajoriteten i svenskt bolag sätta sig i reell besittning av gruvor. Bestämmelser, som förbjuda bolag, vars bolagsordning icke utestänger utlänning från att äga aktier, att idka gruvdrift, eller andra effektiva bestämmelser torde därför bliva nödvändiga i den nya gruvlagen.

I början av sin motivering har utskottet yttrat: »Vad beträffar förra delen av motionärens hemställan, eller hans framhävande av att våra malmer i så stor utsträckning som möjligt böra förädlas inom landet, så torde densamma, i den mån den är möjlig att förverkliga, icke från något håll möta gensagor.» Det skulle naturligtvis vara mycket lyckligt, om så verkligen vore förhållandet. Men jag kan ej se annat än att utskottet här har en helt och hållet felaktig uppfattning. Jag har redan i motionen citerat ett här i kammaren vid remissdebatten om 1913 års kungl. proposition om ökad malmbrytning vid Kiruna fällt uttalande, att malmexport nationalekonomiskt vore fullt berättigad även med hänsyn till att man därmed tillgodosåge »folkets omedelbara konsumtionsändamål». Då ifrågavarande representant tillika är medlem av andra tillfälliga utskottet och enligt anteckning å utlåtandet deltagit i ärendets behandling, skulle det verkligen förvåna mig, om icke redan inom utskottet gensagor förekommit mot den av mig hävdade förädlingsprincipen. För övrigt vill jag här citera några ord av en bekant fackman på gruvhanteringens område, som återfinnas i slutet av en på »ledareplats» i Hybergs kalender för den svenska bergshanteringen år 1913 införd uppsats, »Malmfrågan sedd i samband med järnförbrukningen». Författaren stöder sig på det förhållandet, att användningen av skrot tilltagit betydligt de senare åren, och drar därav den slutsatsen att förbrukningen av tackjärn i världen per individ skall nedgå. Han slutar med orden: »Härmed har vår malmexports motståndare förlorat sina starkaste skäl för en minskning av vår järnmalmsexport eller för ett rent exportförbud och vi kunna med lugn motse vår järnhanterings framtid, även om vår malmexport skulle mångdubblas.» Författaren förbiser helt och hållet, att större delen av vår kvalitetstillverkning går till export, förutom den å diagrammet utvisade även vår betydande maskinexport, att vi ej erhålla skrotet efter detta kvalitetsjärn tillbaka och att det icke är möjligt att av dåligt utländskt skrot göra prima svenskt järn. Detta

Om vissa synpunkters beaktande vid utredning om ny gruvlagstiftning. (Forts.)

citerade uttalande, som utgör ett karakteristiskt exempel på den agitation, som på flere håll bedrives för en »mångdubblad malmexport», förstår man bättre, när man får veta, att den som nedskrivit detsamma är direktör för det största exporterande utländska malmfältet i Bergslagen näst Grängesberg, men man måste bliva tveksam, huruvida han såsom den ende på gruvhanteringens område och i bedömande av våra malmtillgångar sakkunnige ledamoten i den nya gruvstadgekommittén skall kunna behörigen tillgodose både den svenska malmförädlingens berättigade krav och behovet av effektiva bestämmelser mot utländskt gruvförvärv.

Jag tycker verkligen, att det under sådana förhållanden icke är för mycket begärt, att riksdagen kraftigt understödjer kravet på, att nämnda intressen vid den blivande utredningen få behålla sin förstfödslorätt helt och hållet obeskuren.

Den del av motiveringen i motionen, som talar om provisoriska åtgärder för att malmfyndigheter å kronomark skulle kunna upplåtas redan innan den lång tid krävande utredningen om en ny gruvlag blivit genomförd, anser jag mig här böra förbigå, då jag kan få tillfälle att upptaga densamma i samband med behandlingen av den väntade propositionen om fortsatt förbud mot inmutning.

Under åberopande av vad jag här anfört får jag således yrka bifall till den av mig väckta motionen med följande ändrade lydelse av klämmen, påkallad dels av ett förekommande tryckfel — det står nämligen intressent i stället för intressen — dels av ett svävande uttryck i densamma: att första kammaren måtte för sin del besluta att i skrivelse hos Kungl. Maj:t anhålla, att vid den blivande utredningen om en ny gruvlagstiftning största vikt måtte läggas därpå, att malmerna förädlas inom landet, samtidigt med att statens jordägarerätt och intressen i övrigt fullt tillgodoses.

Herr Danström: Herr talman! Då utskottet ansett, att allt vad motionären åsyftar i sin hemställan redan ligger under utredning dels hos den s. k. malmkommissionen, dels hos den nyligen tillsatta kommittén för förnyad granskning och omarbetning av de för riksdagen år 1910 framlagda förslagen till ordnande av frågan om tillgodogörande av mineralfyndigheter å kronojord samt för revision av gruvestadgan, har utskottet icke funnit lämpligt att yrka bifall till motionen.

Motionärens nyss formulerade yrkande om svenska malmfyndigheters tillgodogörande främst genom förädling inom landet samt om tillgodoseende härvid av statens rätt och intressen är ju ett allmänt erkänt önskemål, vilket Kungl. Maj:t lika väl som riksdagen önskar beaktat. Men genom att godkänna icke blott motionens kläm, vari ju alla kunna instämma, utan även dess motivering, skulle kammaren vara med om att anvisa riktlinjer, varom berättigade tvivel kunna hysas. Motionären har särskilt framhållit tre vägar för att nå det avsedda målet, nämligen dels exportförbud för malm, åtminstone i viss utsträckning, dels exporttull å malm och dels slutligen frigivande tillsvidare av in-

Om vissa synpunkters beaktande vid utredning om ny gruvlagstiftning. (Forts.)

mutningsrätten inom Norrbottens, Västerbottens och Jämtlands län.

Exportförbud kan under en lång framtid icke genomföras på grund av bindande överenskommelser, som medgiva malmexport. Och det kan icke vara någon mening i att förbjuda export av malm från Sverige, så länge här icke vidtagits åtgärder att i stor skala inom landet förädla järnmalmen. Det fordras till en början härför en vitt gående, ännu icke avslutad utredning, vilken malmkommissionen har om hand. Det kräves ock naturligtvis ett betydligt kapital för en sådan förädling, som måste bliva en omfattande stordrift, avsedd icke blott att tillfredsställa det inhemska behovet av järn, vilket snart kan bli tillgodosett, utan man måste väsentligen producera järn för export, såvida de svenska malmer som brytas, skola kunna förädlas inom landet. Motionären tror, att sådan förädling skulle i stor skala kunna ske redan under den närmaste tiden; men det fordras härför nog ännu en lång och dyrbar förberedelse. Huruvida sådan förädling kan på ekonomiskt fördelaktigt sätt ske är en sak, som måste noga beräknas och även på experimentell väg klarläggas.

Statens rätt som jordägare och intressent kommer utan tvivel att vederbörligen beaktas av den nyligen av Kungl. Maj:t tillsatta kommitté, som fått till uppgift bl. a. att verkställa revision av gruvestadgan.

Att lägga exporttull på malm är icke tänkbart, åtminstone för närvarande, då gällande handelstraktater lägga hinder i vägen härför, och om lämpligheten av sådan exporttull kunna meningarna vara delade.

Att åter helt frigiva inmutningsrätten i Norrland tror jag skulle vara en ganska betänklig åtgärd, så länge icke en ny gruvlagstiftning kommit till stånd. Det vore att lämna utlänningar, för vilkas intrång motionären hyser sådan farhåga, tillfällen att på omvägar erhålla del i nyinmutade malmfält. Naturligtvis har motionären avsett, att ett frigivande av inmutningsrätten under den närmaste tiden skulle uppmuntra till s. k. malmletning, och att nya malmfyndigheter därigenom skulle upptäckas. Men det finns ju mindre riskabla vägar att nå detta mål. Därest brytvärda fyndigheter upptäckas på kronomark inom nämnda norrländska län, möter det intet hinder att, efter prövning i varje fall och eventuellt efter inmutning av fyndet för kronans räkning, Kungl. Maj:t åt den enskilda företagsamheten upplåter fyndens bearbetande och tillgodogörande med beaktande av kronans rätt såsom jordägare och intressent. Härigenom bliva tillsvidare såväl den enskilde upptäckarens som statens intressen lämpligast tillgodosedda.

På grund av vad jag nu framhållit och vad i utskottets utlåtande anförts, får jag, herr talman, yrka bifall till utskottets hemställan.

Herr Kjellén: Jag förstår väl, att motionärens yrkande

Om vissa synpunkters beaktande vid utredning om ny gruvlagstiftning. (Forts.)

icke ligger i den nuvarande parlamentariska vinden. Jag tror emellertid, att motionären förtjänar ett tack för det arbete, han nedlagt på denna fråga, och för den vakthållning kring riktiga nationalekonomiska principer, han här utfört. Jag skall därför också tillåta mig att med några få ord sekundera honom ur en synpunkt, som hittills icke kommit till sin rätt eller över huvud taget berörts vare sig av motionären eller av utskottet.

Det är sant, att frågan ligger under utredning av särskilda kommittéer, och i vanliga fall, och i smärre ärenden skulle man, i likhet med utskottet här, kunna vara nöjd med detta läge och låta det stanna vid en platonisk sympatiförklaring. Men det finnes en alldeles särskild omständighet, som synes mig kunna motivera ett kraftigare steg av riksdagen — till herrar kommittéledamöters ledning, om icke annat — och det är det allmänna tidsläget i närvarande stund. Bland allt dunkel, som döljer för oss framtiden efter det stora krigets slut, står åtminstone det klart, att det kommer att bliva en *efterfrågan på järn*, som aldrig någonsin förut i mänsklighetens historia, till ersättning för de oerhörda massor som förbrukats. Vi gå uppenbarligen mot en konjunktur förutan like för järnproducerande länder. Men, mina herrar, det är en stor skillnad om ett land går in i denna konjunktur såsom övervägande malmexporterande eller som övervägande järnexporterande. Ett land, som uteslutande eller övervägande utför råvaror, kommer utan tvivel i större beroende av det land, som upptager och förädlar varan, än ett land som kan på jämbördig fot utväxla fabrikat mot fabrikat. Jag har många gånger förut, även i riksdagen, erinrat om, att det förra sättet för förvaltningen av ett lands produkter är betecknande för ställningen såsom en ekonomisk *koloni*.

Nu är det också en annan sak, som vi kunna ana efter det stora krigets slut, nämligen att från de bestämmande stormakterna kommer att utgå ett starkt tryck på vissa smärre stater för att politiskt binda dem vid sig. En övervägande på export inriktad malmpolitik skulle då kunna för oss medföra en situation, där det politiska och ekonomiska trycket sammanfölle. Fäster man blicken i denna riktning, då framstår strävandet att befordra förädlingsindustrien mer än någonsin såsom ett led i hävdandet av vårt lands framtida självständighet. Och då nöjer man sig icke såsom utskottet med en välvillig gest, utan vill gärna vara med om ett positivt steg. Då nu ett bifall till motionen innebär ett sådant steg, och då yrkande härom blivit gjort, kan jag icke underlåta att stödja detta yrkande med min röst.

Herr Asplund: Endast några ord med anledning av utskottets ärade vice ordförandes yttrande.

Han ansåg, att det funnes ett stort fel i vår nuvarande malmpolitik, som endast kunde avhjälpas genom exportförbud eller exporttull, vilka åtgärder dock icke nu kunde komma till användning på grund av gällande handelstraktater. Det har även jag

full insikt om, men vädjar till kammaren, huruvida det icke skulle vara på sin plats, när de traktater, som beröra vår malmpolitik, utgå, om jag minnes rätt 1917 eller 1918, att riksdagen nu underströke förädlingsprincipen. Skulle icke detta vara för de blivande underhandlingarna ett gott ryggstöd vid de nya underhandlingar, som komma att äga rum för traktaternas eventuella förnyande?

Om vissa synpunkters beaktande vid utredning om ny gruvlagstiftning. (Forts.)

Jag har med min framställning av vår nuvarande malmhushållning icke avsett annat än att för framtiden uppställa ett avskräckande exempel, huru man använt dessa malmfyndigheter, för att den blivande lagstiftningen icke må släppas in på denna väg i fråga om de nya malmfyndigheter, som möjligen hädanefter kunna upplåtas.

Vad beträffar lössläppandet av inmutningsrätten, har jag redan avstått från yrkande rörande denna sak och behöver därför icke bemöta anförda invändningar. Men när den ärade talaren nämnde, att Kungl. Maj:t har i sin hand att giva koncessioner, vill jag erinra, att den massa koncessionsansökningar, som förekommit på mindre ofta värdelösa fyndigheter, alltifrån inmutningsförbudets tillkomst, icke i ett enda fall föranlett till någon åtgärd från Kungl. Maj:ts sida.

För övrigt har icke Kungl. Maj:t fått riksdagens medgivande att medgiva koncessioner på inmutningsbara fyndigheter, utan detta medgivande har avsett *icke* inmutningsbara fyndigheter, såsom t. ex. kalksten. På sådant har Kungl. Maj:t rätt att giva koncession men icke ifråga om t. ex. järnmalm — detta såvida icke Kungl. Maj:t har en sådan rätt utan riksdagens medgivande, en sak, som jag nu icke vill gå in på.

Malmkommissionen har, såsom jag förut sagt, endast fått i uppdrag att undersöka, huru järnmalmen i Luossavaara, Mertainen m. fl. staten tillhöriga gruvor skall förädlas, icke om våra malmer över huvud skola förädlas eller icke. Den nya gruvstadgekommitténs tillsättande måtte väl vara ett bevis på, att malmkommissionen icke har med denna sak att göra. Kommitténs uppdrag gäller en ny gruvlagstiftning och denna endast de malmfyndigheter som därefter kunna upplåtas.

Jag har slutligen av en del medlemmar inom den nya gruvstadgekommittén inhämtat, att man där ännu icke fått riktlinjerna för sitt arbete angivna, och jag vågar nästan tänka mig möjligheten av, att justitieministern inväntar riksdagens uttalande i frågan, innan de utlovade riktlinjerna angivas. Vid ett besök hos justitieministern förklarade också denne, att han icke alls hade något emot att till kommittén överlämna ett eventuellt uttalande i ämnet från riksdagen. Jag anser således icke, att några *yttre* hänsyn lägga hinder i vägen för ett riksdagens uttalande och vidhåller mitt förut gjorda yrkande.

Herr Svensson: Då nu i svenska riksdagen åter talas om nödvändigheten av ökad järnförädling, ber jag få erinra om,

Om vissa synpunkters beaktande vid utredning om ny gruvlagstiftning. (Forts.)

att denna industri mer än någon annan fått själv bära kostnaderna för experiment och rön och fått relativt ringa understöd av statsmakterna, åtminstone ringa i förhållande till industriens betydelse för det allmänna. Jag ber herrar riksdagsmän erinra sig detta, då vi få att behandla frågor som gälla stöd av svenska järnförädlingsindustrien.

Som bekant ligger det i sakens natur, att omläggningarna inom järnindustrien äro oftare återkommande och draga avsevärdare kostnader än inom de flesta industrier. Jag har icke något yrkande att göra.

Herr Danström: Endast ett par ord med anledning av motionärens senaste yttrande, att den s. k. malmkommissionen endast har till uppgift att utreda, *huru* en malmförädling skall ske, men icke *om* en sådan bör komma till stånd. Det är uppenbart, att om en gynnsam utredning föreligger, *huru* svensk malm skall kunna i stor skala förädlas inom landet, frågan, huruvida sådan förädling *bör* företagas därmed ock är en självklar sak. Detta senare blir en given konsekvens av den åt kommissionen anförtrodda utredningen. Härom behövs ingen skrivelse till Kungl. Maj:t. Det är ett axiom, som varken behöver utredas eller bevisas.

Överläggningen ansågs härmed slutad, varefter herr talmannen yttrade, att beträffande förevarande utlåtande vore yrkat, dels att vad utskottet hemställt skulle bifallas, dels ock, av herr *Asplund*, att första kammaren måtte för sin del besluta i skrivelse hos Kungl. Maj:t anhålla, att vid den blivande utredningen om en ny gruvlagstiftning största vikt måtte läggas därpå, att malmerna förädlades inom landet, samtidigt med att statens jordägarerätt och intressen i övrigt fullt tillgodosåges.

Sedermera gjorde herr talmannen propositioner i enlighet med dessa yrkanden och förklarade sig finna propositionen på bifall till utskottets hemställan vara med övervägande ja besvarad.

Votering begärdes, i anledning varav uppsattes, justerades och anslogs en omröstningsproposition av följande lydelse:

Den, som bifaller vad första kammarens andra tillfälliga utskott hemställt i sitt utlåtande nr 6, röstar

Ja;

Den, det ej vill, röstar

Nej;

Vinner Nej, bifalles herr Asplunds under överläggningen framställda yrkande.

Om vissa synpunkters beaktande vid utredning om ny gruvlagstiftning. (Forts.)

Vid slutet av den häröver anställda omröstningen befunnos rösterna hava utfallit sålunda:

Ja — 42;

Nej — 63.

Jämlikt § 63 riksdagsordningen skulle detta beslut genom utdrag ur protokollet delgivas medkammaren.

Ifrågasatt utredning beträffande tullbevakning av tullrestitutionsgods.

Föredrogs ånyo första kammarens andra tillfälliga utskotts den 15 och 16 innevarande månad bordlagda utlåtande nr 7, i anledning av väckt motion om skrivelse till Konungen angående borttagande eller inskränkande av tullbevakning av tullrestitutionsgods.

I en inom första kammaren väckt och till dess andra tillfälliga utskott hänvisad motion, nr 91, hade herr *Ekelund* hemställt, att riksdagen i skrivelse till Kungl. Maj:t måtte anhålla, det Kungl. Maj:t täcktes utreda i vad mån tullbevakning av tullrestitutionsgods måtte kunna borttagas eller inskränkas, samt vidtaga de åtgärder, som kunde finnas lämpliga.

Utskottet hade i nu föredragna utlåtande på andragna skäl hemställt, att första kammaren måtte besluta, att förevarande motion icke skulle till någon kammarens åtgärd föranleda.

Herr Ekelund: I denna motion har jag tillåtit mig hemställa, »att riksdagen i skrivelse till Kungl. Maj:t måtte anhålla, det Kungl. Maj:t täcktes utreda i vad mån tullbevakning av tullrestitutionsgods må kunna borttagas eller inskränkas, samt vidtaga de åtgärder, som kunna finnas lämpliga». Anledningen till min motion är den, att de nuvarande bestämmelserna för tullbevakning av tullrestitutionsgods äro sådana, att kostnaderna för denna bevakning gå till så stora belopp, att de överstiga de restitutionsbelopp, som exportörerna erhålla. Nu har utskottet erkänt, att detta är ett missförhållande, som alldeles givet kräver rättelse, om ändamålet med hela tullrestitutionsinstitutet skall kunna vinnas. Redan i juni 1911 ingingo åtskilliga exportörer till Kungl. Maj:t med framställning i syfte att få till stånd ändrade bestämmelser. Denna framställning remitterades 1914, således efter tre år, av Kungl. Maj:t till kommerskollegium och generaltullstyrelsen för utlåtande. Framställningen vilar alltså hos Kungl. Maj:t, och vi skriva nu 1916. Det är alltså fem år som denna fråga varit beroende på behandling och utredning. Det är ju i alla fall så, mina herrar, att de närvarande tidsförhållandena kräva, att allt möjligt göres för befrämjande av våra näringar och vår export, och vi hoppas ju, att efter den nuvarande kristidens slut en lycklig period för vår export och våra näringar skall vara att förvänta. Då är väl icke skäl att vänta med att vidtaga de åtgärder man kan åstadkomma för att

Ifrågasatt utredning beträffande tullbevakning av tullrestitutionsgods. (Forts.)

underlätta uppnåendet av detta mål, och som jag anser detta vara en mycket viktig fråga, som snart bör få sin lösning, har jag tänkt att på detta sätt bringa den i åtanke.

Jag skulle, då jag antar att det icke tjänar mycket till att mot utskottets hemställan yrka bifall till motionen, vilja inskränka mig till att understryka vad utskottet säger i sin motivering, då det framhåller att »utskottet anser önskvärt och nödigt, för så vitt den medgivna rätten till tullrestitution skall få någon allmännare betydelse för våra näringar och vår export, att ändrade bestämmelser snarast möjligt må utfärdas». Det är just detta »snarast möjligt» som jag ber att få understryka i syfte att få detta till protokollet antecknat, så att man må kunna förvänta att just ett sådant uttryck må föranleda därtill, att våra myndigheter göra allt vad möjligt är för att denna fråga fortast tänkbart skall kunna bringas till sin lösning.

Jag har icke något yrkande att göra.

Efter härmed slutad överläggning bifölls vad utskottet i detta utlåtande hemställt.

Vid förnyad föredragning av första kammarens andra tillfälliga utskotts den 17 och 18 i denna månad bordlagda utlåtande nr 8, i anledning av andra kammarens beslut rörande väckt motion om skrivelse till Kungl. Maj:t angående reglering av provinsialläkares och distriktsveterinärers arvoden, bifölls vad utskottet i detta utlåtande hemställt.

Föredrogos ånyo statsutskottets den 18 och 21 innevarande mars bordlagda utlåtanden:

nr 34, i anledning av Kungl. Maj:ts proposition angående ändringar av kabyssinredningen å vissa av flottans fartyg;

nr 35, i anledning av Kungl. Maj:ts proposition angående anskaffning av gyroskopkompassanläggningar till vissa flottans fartyg;

nr 36, i anledning av Kungl. Maj:ts i punkt 98 under åttonde huvudtiteln av statsverkspropositionen gjorda framställning angående anslaget till röntgenarbeten vid Serafimerlasarettet;

nr 37, i anledning av Kungl. Maj:ts proposition angående rätt för småskollärarinnan Anna Olsson till lönetursberäkning under ledighet för fullgörande av offentligt uppdrag; och

nr 38, i anledning av Kungl. Maj:ts proposition angående indragning av de biskoparna anslagna prebenden.

Vad utskottet i dessa utlåtanden hemställt bifölls.

Om anslag för uppförande av nytt centralposthus i Göteborg.

Föredrogs ånyo statsutskottets den 18 och 21 innevarande månad bordlagda utlåtande nr 39, i anledning av Kungl. Maj:ts i stats-

verkspropositionen gjorda framställning angående anslag för uppförande av nytt centralposthus i Göteborg.

Om anslag för uppförande av nytt centralposthus i Göteborg. (Forts.)

I anslutning till vad Kungl. Maj:t i den till riksdagen den 14 januari 1916 avlåtna propositionen angående statsverkets tillstånd och behov under titel »utgifter för kapitalökning, statens affärsverksamhet» beträffande postverket utom annat föreslagit riksdagen, hade utskottet i nu föredragna utlåtande hemställt, att riksdagen måtte för gäldande av återstoden av köpeskillingen, 711,304 kronor 31 öre, för det för postverkets räkning inköpta område om 5,583,1 kvadratmeter av tomten nr 67 A i Göteborgs stads tolvte rote samt för påbörjande av uppförandet å sagda område av ett nytt centralposthus i nämnda stad för år 1917 anvisa ett anslag av 860,000 kronor, med rätt för Kungl. Maj:t att härav förskottsvis redan under år 1916 av tillgängliga medel utanordna 150,000 kronor.

Reservationer hade avgivits av, bland andra, herrar *O. Jonsson, C. G. Ekman, A. Ekman, H. Andersson, C. Persson, G. Odqvist* och *N. A. Nilsson,* vilka ansett, att utskottet bort hemställa, att riksdagen, med avslag å Kungl. Maj:ts framställning, i vad den avsåge anvisande av medel för påbörjande av uppförandet av ett nytt centralposthus i Göteborg, måtte för gäldande av återstoden av köpeskillingen, 711,304 kronor 31 öre, för det för postverkets räkning inköpta område om 5,583,1 kvadratmeter av tomten nr 67 A i Göteborgs stads tolvte rote för år 1917 anvisa ett anslag av 261,305 kronor.

Herr Jonsson, Olof: Då jag är en av undertecknarne utav reservationen, men brådskan inom statsutskottet föranlett att reservationen saknar motivering, har jag begärt ordet för att uttrycka min mening om frågan i dess helhet.

Man skall icke tro, att reservanterna äro emot uppförande av ett posthus i Göteborg, utan skälet ligger däri, att man genom ett avslag på propositionen nu har trott sig säkrare kunna få fram ett förslag, som bättre skulle kunna tillgodose statens egna inrättningars behov av lokaler och framför allt landsstatens i Göteborg behov. Det har förefallit utskottet så, att, om planläggningen från början går ut på att posten ej skulle disponera hela undre våningen för sitt behov, utan att vissa delar skulle kunna uppflyttas till nästa våning, skulle tomtutrymmet medgiva att goda och ändamålsenliga lokaler skulle kunna beredas här även för landsstaten. Nu är det visserligen sant, att utskottet självt i sin motivering pekar på att den saken bör tagas i övervägande av Kungl. Maj:t, och om jag vågar tro på att detta uttryck skall vara tillräckligt för att den synpunkten icke förbigås, kan jag vara belåten med att frågan tagits upp och blivit föremål för debattering i andra kammaren och att även dessa synpunkter här blivit berörda, utan att jag gör något yrkande på bifall till utskottets framställning. Det ligger då i statsrådets hand att se till, på vilket sätt alla dessa behov lämpligen skola tillgodoses.

Överläggningen ansågs härmed slutad, varefter kammaren biföll vad utskottet i föreliggande utlåtande hemställt.

Om åtgärder mot den sedliga urartningen.

Föredrogs ånyo lagutskottets den 18 och 21 i denna månad bordlagda utlåtande nr 19, i anledning av väckt motion om vidtagande av åtgärder till motverkande av förefintliga missförhållanden med avseende på det sedliga tillståndet i riket.

Uti en inom första kammaren väckt, till lagutskottet hänvisad motion nr 17, hade herr *Thyrén* hemställt, att riksdagen måtte i skrivelse till Kungl. Maj:t anhålla, att Kungl. Maj:t täcktes taga under övervägande, på vad sätt åtgärder, i lagstiftningsväg eller annorledes, måtte kunna vidtagas i syfte att motverka förefintliga missförhållanden med avseende på det sedliga tillståndet i riket, samt därefter för riksdagen framlägga de förslag, vartill utredningen kunde föranleda.

Utskottet hade i förevarande utlåtande på åberopade grunder hemställt, att motionen icke måtte föranleda till någon riksdagens åtgärd.

Reservation hade avgivits av herrar *Petersson* i Lidingö villastad, *Trana, Gezelius* och *Rogberg,* greve *Spens* samt herrar *Tisell, Pettersson* i Bjälbo och *Gustafsson* i Örebro, vilka ansett, att utskottet på skäl, som av utskottet anförts, när ifrågavarande ämne de två föregående åren behandlats, bort hemställa, att riksdagen i anledning av herr Thyréns förevarande motion måtte i skrivelse till Kungl. Maj:t anhålla, att Kungl. Maj:t täcktes taga under övervägande, huruvida och på vad sätt åtgärder, i lagstiftningsväg eller annorledes, skulle kunna vidtagas i syfte att motverka förefintliga missförhållanden med avseende på det sedliga tillståndet i riket, samt därefter för riksdagen framlägga de förslag, vartill utredningen kunde föranleda.

Herr Rogberg: När denna fråga var uppe vid föregående riksdag, blev överläggningen i densamma ganska långvarig, och jag föreställer mig därför att kammaren nu önskar, att saken skall bliva fortare avslutad. Då emellertid utskottets hemställan förra året var en annan än den är i år och jag anslutit mig till reservanterna, anhåller jag att få säga några ord i saken.

Om man skall fatta ståndpunkt till en så pass allvarsam och svår fråga, som den förevarande, kan man utgå från endera av två, varandra motstående huvudsynpunkter. Den första skulle jag vilja säga kan uttryckas ungefär så här, att den moderna samfundsutvecklingen har medfört och vill medföra en genomgående förbättring av de allmänna levnadsförhållandena, men med förbättring av dessa följer icke med säkerhet någon förbättring i den allmänna moralen, utan tvärtom man har att befara, att med kulturens tillväxt tillväxer även kulturens farligaste fiende,

Om åtgärder mot den sedliga urartningen. (Forts.)

den lösliga moralen. Detta är den ena synpunkten, och den andra synpunkten kan man säga är denna: endast om levnadsförhållandena bland folket förbättras, följer därav en allmän förädling av människonaturen, och denna är så pass verksam, att särskilda åtgärder för att motverka de sedliga missförhållandena ej äro av nöden. Den förra uppfattningen anser jag vinna stöd av den dagliga erfarenheten, och den leder konsekvent till ett bifall till motionen. Den andra uppfattningen är, såvitt jag kunnat finna, den som hyses av det socialdemokratiska partiet här i landet, och den blev på ett fullt konsekvent sätt utförd av en talare i medkammaren vid frågans behandling förra året och leder lika konsekvent till en hemställan om avslag på motionen. Då frågar jag: vilken ställning har nu utskottet för sin del intagit i förhållande till dessa olika synpunkter? Såvitt jag kunnat finna har utskottet egendomligt nog ställt sig välvilligt till dem båda två, dock i förhållande till den senare, som jag får kalla den socialdemokratiska, med en viss modifikation. Utskottet säger i början av sitt utlåtande: »Orsakerna till de missförhållanden med avseende å det sedliga tillståndet i riket, som må förefinnas, torde vara både många och djupt liggande samt i stort sett sammanhänga med hela den moderna samhällsutvecklingen.» Av detta påstående förmenar jag, att följdriktigt måste följa ett godkännande av motionen eller av reservationen. Men utskottet har tillika visat en bestämd dragning mot den senare, den socialdemokratiska ståndpunkten, när utskottet längre fram i sitt yttrande uttalar den förhoppningen, att »ett djupgående socialt reformarbete tydligen måste äga gynnsamma återverkningar på det allmänna sedlighetstillståndet». Utskottet har således nöjt sig med måttliga förhoppningar och icke gått så långt i sina förhoppningar, som jag förmenar att det socialdemokratiska partiet gör; men när utskottet icke helt utan endast till en del ansluter sig till den socialistiska uppfattningen, synes mig att utskottet för sin del lika gärna kunnat hemställa om bifall till motionen som om avslag å densamma. Mig förefaller det icke förmätet att våga hoppas, att samtliga de medlemmar av denna kammare, vilka ha funnit motionärens anförda, talande siffror beaktansvärda skola vara sinnade att mot utskottet stödja motionen eller reservationen. Och den omständigheten, att tilläventyrs ett bifall till reservationen eller motionen icke skulle medföra alltför stora praktiska verkningar, när det gäller tillämpning och handling, bör icke hindra ett bifall. På grund härav anhåller jag att få yrka, att kammaren måtte godtaga den vid utskottets utlåtande fogade reservation.

Herr Alexanderson: Den föregående ärade talaren gav i början av sitt anförande uttryck åt antagandet, att kammaren vore en smula trött på att denna fråga år efter år här ventilerades och att kammaren därför denna gång önskade göra saken så kort som möjligt. Denna uppfattning delar jag till fullo och jag

Om åtgärder mot den sedliga urartningen. (Forts.)

skall i enlighet därmed endast med några få ord motivera utskottets ståndpunkt i frågan.

Då motionen i år kommit igen efter att båda de nästföregående två åren ha varit väckt utan att vinna riksdagens bifall, skulle man kunna, med användande av en känd konservativ formel, säga, att man »*vet icke, att någonting inträffat*», som bör föranleda riksdagen att ändra den ståndpunkt, för vilken riksdagen så nyss bestämt sig. Det enda, som skulle kunna sägas ha inträffat, vore väl det, att andra kammaren *i år* genom en i motionen intagen hänvisning till fjolårets förstakammarprotokoll satts i tillfälle att taga del av den ärade motionärens skäl för motionen, vilka skäl han *i fjol* icke lämnade medkammaren tillfälle att lära känna. Men om detta skulle kunna anses såsom en anledning för riksdagen att ändra ståndpunkt i frågan, har det emellertid tydligen icke haft någon inverkan på andra kammaren, ty denna har nyss för tredje gången avslagit motionen. Detta förhållande utgör ju ett ytterligare skäl för att man vid debatten här i kammaren skall fatta sig kort om saken. Och jag skall även på denna grund, som sagt, endast med ett par ord bemöta den föregående ärade talarens yttrande.

Herr Rogberg antog, att man kunde ställa sig på två möjliga ståndpunkter. Den ena av dessa var den ljusa optimismens ståndpunkt, att en blott materiell förbättring i samhällsmedlemmarnas villkor automatiskt medförde en förbättring även av det sedliga tillståndet. Den andra ståndpunkten grundade sig på en mindre optimistisk uppfattning. Herr Rogberg sade sig anse, att visserligen den förstnämnda uppfattningen konsekvent ledde till utskottets ståndpunkt, men att däremot den andra icke gjorde det. I detta senare avseende har han väl emellertid likväl gjort sig skyldig till ett litet hopp i tankegången. Den omständigheten, att man icke har den uppfattningen, att det sedliga tillståndet automatiskt förbättras blott och bart därför, att den ekonomiska situationen för folket i dess helhet förbättras, medför ju icke utan vidare, att man måste tro på att en sådan väg, som den som anvisats i den nu förevarande liksom i föregående års motioner skulle vara en framkomlig väg eller att i dessa motioner skulle ha anvisats ett medel, varigenom något kunde vinnas.

Det mot vilket i år utskottet och föregående år de, som då företrädde utskottets nu uttalade uppfattning, vänt sig, är den tron, att man genom ett allmänt utredningsarbete beträffande alla möjliga sociala och andra förhållanden i riket, vilka kunna tänkas inverka på denna sak, verkligen skulle kunna nå fram till några lämpliga riktlinjer, till något resultat, som kunde tänkas effektivt påverka sedlighetstillståndet i landet. Det är i detta hänseende vi tillåtit oss framhålla, att det visserligen naturligtvis måste fortgå ett arbete icke blott för det materiella tillståndets höjande utan även för en förbättring av den andliga kulturen och de sociala förhållandena i alla möjliga avseenden, men att det icke låter sig göra att såsom en riktpunkt taga allenast

Om åtgärder mot den sedliga urartningen. (Forts.)

sedlighetens höjande, utan att man måste ha närmare till hands liggande riktpunkter, för att detta arbete skall kunna på något praktiskt sätt bedrivas. Det är ur den synpunkten vi funnit hela det alltför vaga, alltför lösliga uppslag, man här kommit med, vara förfelat; och det är ur den synpunkten vi funnit anledning hemställa, att motionen icke måtte föranleda till någon åtgärd. Till denna utskottets hemställan ber jag därför, herr talman, att få yrka bifall.

Herr Thyrén: Herr greve och talman! Då även jag anser, att långt före detta allt, som verkligen behöver sägas i denna sak, redan är sagt, skall icke heller jag, lika litet som de två föregående talarne, bidraga till att i nämnvärd mån förlänga detta kammarens sammanträde. Emellertid tillåter jag mig likväl att yttra några ord, och jag skall då först beröra något, som visserligen icke finnes i utskottets utlåtande, men som jag allt emellanåt påträffat i den offentliga diskussionen, nämligen en oriktig uppfattning av vad statistiska siffror, sådana som de jag här i motionen anfört, egentligen betyda. Det är ett missförstånd i det avseendet, som jag skulle vilja förebygga. En siffra sådan som de här anförda betyder isolerad, i och för sig själv, nästan ingenting; den betyder ingenting, förr än den ses i sammanhang, i rörelse, om jag så får säga. Om ett procenttal eller ett promilletal, t. ex. 50, framkommer, jämfört med några föregående tiotal av år, t. ex. i denna serie: 100, 90, 80, 70, 60, 50; ja, då är siffran 50 ett mycket glädjande tal; då visar den på en stadig, djupt rotad förbättringsprocess inom samhället. En siffra 50, som så att säga står stilla, som sedan långt tillbaka varit ungefär samma siffra, är indifferent; den säger ingenting. Men en siffra 50 i följande serie: 10, 20, 30, 40, 50, den är fatal. Den visar en i samhället liggande tendens att utveckla sig i en fördömlig riktning. Det är uteslutande eller nästan uteslutande på riktningen, på tendensen, som bedömandet av denna fråga kommer an. Det är här icke, i varje fall icke i första rummet, fråga om att bestämma skutans läge till longitud eller latitud, utan det är fråga om att se, vart skutan driver hän. Jag gör, som sagt, denna anmärkning icke mot utskottet, ty utskottet har icke gjort sig skyldigt till något felresonemang i det avseendet, utan jag gör den därför, att jag mycket ofta sett sådana reflexioner komma fram i den offentliga diskussionen.

Därefter några korta ord med anledning av vad utskottet yttrat. Först och främst är det påfallande, att utskottet upprepat sitt för mig rätt oförklarliga missförstånd att sätta likhetstecken mellan de två begreppen *omfatta* och *beröra*. Att denna fråga *omfattar* andra frågor och att den *berör* andra frågor, det är väl inte samma sak. Det var tydligen förgäves, som jag vid ett par föregående debatter tillät mig att göra detta åskådligt på ett matematiskt vis: en cirkel, som omsluter andra cirklar, och en cirkel, som tangerar eller avskär en del av andra cirklar, är icke detsamma. Således är det visserligen sant, att sedligheten tangerar eller till en del sammanfaller med

Om åtgärder mot den sedliga urartningen. (Forts.)

en stor mängd andra frågor, men vad sedan? Vilja de ärade medlemmar av utskottet, som här representera utskottets majoritet, bestrida, att t. ex. nykterheten i deras mening »omfattar» sedligheten, d. v. s. att den har med den att göra? Det tror jag icke att de bestrida. Men då nu sedligheten omfattar en mängd andra frågor och nykterheten innesluter sedligheten, måste ju nykterheten omfatta även dessa andra frågor. Har nu detta utgjort ett hinder för dessa ärade herrar att själva vara med om en speciell nykterhetsutredning? Visserligen icke!

Men huvudsaken för utskottets majoritet har väl varit det där argumentet om de djupgående sociala reformerna som det rättare och säkrare botemedlet. Ja, mina herrar, uttrycket »sociala reformer», jag vill inte precis kalla det ett slagord, men det är i alla fall av något osäker betydelse; man kan icke a priori vara alldeles på det klara med dess innebörd. Vad är sociala reformer? Är det t. ex. detta, att de lägre klasserna få högre löner, bättre inkomster, bliva ekonomiskt bättre situerade? Är det det, att spritkonsumtionen väsentligen minskas? Är det det, att bostadsförhållandena väsentligen förbättras? Är det det, att skyddslagstiftningen inom industrien o. s. v. blir förbättrad? Är det det, att den andliga upplysningen bland de breda lagren stiger? Jag förmodar, att herrarna ha svårt att svara nej. Det är väl just detta och mycket annat därtill. Nåväl, ha vi under de senaste årtiondena gått några steg i den riktningen? Ha vi minskat spritkonsumtionen, förbättrat bostadsförhållandena, förbättrat de breda lagrens ekonomiska ställning o. s. v.? Jag förmodar fortfarande, att de ärade motståndarne själva icke svara ett blankt nej. Vi ha förbättrat förhållandena i dessa avseenden, och om man på allvar tänker sig tillbaka till 1860-talets början och jämför lika med lika, landsbygd med landsbygd, industribefolkning med industribefolkning och icke kastar om det så, att man jämför t. ex. landsbygd med storstäder, lär man väl dock icke kunna med gott samvete bestrida, att vi tagit om icke jättesteg så i alla fall ganska stora steg på nästan alla områden av dylik social utveckling.

Vad ha då verkningarna av denna sociala förbättring varit för den speciella fråga, om vilken vi nu tala? Därpå står svaret ganska tydligt att läsa i detta utlåtande på sid. 2, nämligen i vad som där anföres från motionen. Jo, om vi taga en sådan sifferserie, som jag nyss berörde, och välja den, som är mest karakteristisk, därför att den rör ungdomen, nämligen ogifta kvinnor i åldern mellan 15 och 20 år, och om vi börja på 1860-talet och fortsätta fram till år 1912, finna vi under denna ständigt fortgående sociala reformering följande stegring: 3, 4, 5, 7, 9, 10, 11, 12, 13, 14. Detta talar dock verkligen icke för att denna reformutveckling — angående vilken jag vill gentemot herr Alexanderson erinra att det är icke endast ekonomien utan även det andra, spritkonsumtionen, bostadsförhållandena o. s. v., som förbättrats — automatiskt höjt sedligheten. Har denna reformutveckling gjort något automatiskt, är det väl snarare det, att den höjt osedligheten automatiskt. I själva

Om åtgärder mot den sedliga urartningen. (Forts.)

verket torde detta icke ligga så långt ifrån vare sig herr Alexanderson eller andra av samma åskådning som han, ty jag vill erinra mig att år 1914, då vi på sommarriksdagen behandlade denna fråga, kom det från honom eller från ett annat liknande håll en sådan vändning som den, att det ligger i själva kulturens fortgång, att »sinnena komma mer till sin rätt» — jag undrar, om det icke just var herr Alexanderson, som fällde detta yttrande — och att kulturen var ett medel för utveckling av »friare och rikare» personligheter; och härmed ville man då förklara dessa siffror. Detta är motsatsen till vad herrarna själva nu draga fram. Men vad herrarna då sade i den formen, var faktiskt mycket sannare, än vad utskottet säger i sin motivering. Ty det är verkligen så, att kulturen, med eller utan reformer av ena eller andra slaget, omdanar människorna i den riktningen, att, om det icke finnes några särskilt återhållande moment, de gamla band, som hållit människorna kvar i fasta könsförbindelser, luckras upp automatiskt, eller, om man vill uttrycka det så, sinnena komma mer till sin rätt, människornas personlighet blir rikare o. s. v.

Men om så är, att denna automatiska utveckling ligger i sakens natur, är det då icke bättre att fråga sig: varför? Vilken lakun är det, som finnes i allt detta reformerande? Det måste finnas ett felande x, vars frånvaro förklarar, att under det utvecklingen eljest på många håll gjort människorna bättre, de likväl på en av de viktigaste punkterna icke kunnat följa med förbättringen, nämligen i avseende på förmågan att kvarhålla dessa fasta könsförbindelser, som för hela samhällets tillvaro visat sig vara så gott som oumbärliga. Det måste ju finnas en förklaring. Detta felande x måste letas ut, och en sådan utredning, som den jag begärt, är, såvitt jag kan förstå, den enda framkomliga vägen.

Att nu fordra att en motionär skulle lägga fram ett helt program, att han skulle räkna upp alla de mångfaldiga åtgärder av olika slag, som skulle kunna tänkas, finner jag helt meningslöst. Det skulle ju kunna hända, att en motionär kunde hitta på något, som vore hållbart; det har man dock ingen garanti för. Det bör vara nog att peka på de faktiska missförhållanden, som uppenbarligen finnas. Såvida ingen vågar påstå, att det är *otänkbart* att finna några åtgärder häremot, kan man icke avvisa talet om önskvärdheten av en undersökning därmed, att motionären icke angivit några detaljerade »riktlinjer». På sin höjd skulle jag kunna förstå ett sådant resonemang från socialdemokratiskt håll, där man opererar med tanken på ett tusenårigt rike, som, om det infördes, skulle med ens ställa allt tillrätta och taga bort allt ont från samhället. Men herrarna äro dock icke socialister allesamman och tro icke alla på det tusenåriga riket, och då kan jag icke förstå ett dylikt resonemang.

Jag skall blott tillägga ett ord om en liten detalj, eftersom den står nämnd här. Utskottet talar om reglementeringskommittén. Det är ju visserligen en detalj, som hör hit, men huru litet man

Om åtgärder mot den sedliga urartningen. (Forts.)

kan skjuta fram den såsom lösning av denna fråga, är väl klart för var och en, som vet, att här i Stockholm — där man snarast kunde vänta sig ett sammanfallande av dessa punkter — antalet av de reglementerade kvinnorna utgör endast en bråkdel av det antal kvinnor, som varje år bliva inficierade av könssjukdomar, för att icke tala om den armé, som i övrigt drabbas av osedlighetens följder. De reglementerade kvinnorna utgöra i detta fall en droppe i havet. Detta gäller Stockholm, och då förhållandena där äro sådana, kunna vi tänka oss hur det skall vara i de delar av riket, där prostitutionen spelar så gott som ingen roll i föreliggande fråga.

Jag skall nu icke vidare förlänga kammarens sammanträde och slutar därför, herr talman, med att yrka bifall till reservationen.

Herr Alexanderson: Jag kan icke underlåta att replikera mot herr Thyréns nu hållna anförande.

För ett par dagar sedan låg på min plats här i kammaren ett häfte med titeln »Vaccinationsgranskaren», där vaccinationens gagnlöshet bevisas bland annat med att Rumänien år 1902 infört tvångsvaccination och ändå blevo 1904 en hel mängd människor koppsmittade i Rumänien. Jag kom att tänka på denna bevisföring då herr Thyrén sade, att vi hava här under de senare åren genomfört en hel del sociala reformer i landet och icke dess mindre tyckes en del i avseende å sedlighetstillståndet talande siffror blivit sämre i stället för bättre. Har det varit herr Thyréns tro, att dessa sociala reformer skulle haft en ögonblicklig, en omedelbar verkan? Är det icke fastmera så, att man får hoppas att de bära frukt så småningom under loppet av generationer? Det som är en odisputabel anledning till den försämring i sedlighetstillståndet, som må ha ägt rum, det är samhällets omdaning från jordbruksland till ett industriland, på sätt herr Thyrén själv och andra vid flera tillfällen framhållit. Men det som man hoppats skulle *motverka* de med denna omdaning av hela samhällets struktur följande ogynnsamma verkningar är väl just denna sociala omvårdnad om ungdomen och om de sämre situerade klasserna i allmänhet och framför allt om de befolkningslager som ryckts bort från de lugna och stilla förhållanden, varunder de förut levat, in i det brusande industriella livet med alla de ogynnsamma omständigheter, varunder de där leva.

Vidare får jag ånyo stryka under, att lika litet som herr Rogberg förmådde det, lika litet har den ärade motionären själv i någon mån förmått *angiva* de åtgärder, varmed han hoppats att här skall kunna åstadkommas någon förbättring. Motionären är *så pessimistisk*, att han väntar sig snarare en försämring än en förbättring — efter vad en vändning i hans anförande angav — av de sociala åtgärder, som hittills vidtagits; å andra sidan är han *så optimistisk*, att han tror det finnes andra åtgärder, som skulle kunna vara nyckeln till denna gåta. Men i fråga om detta säger han: Det kan väl icke begäras av mig, av en ensam

motionär, att jag skulle kunna framföra dessa uppslag! Vem är väl då denne ensamme motionär? Jo, den man, som torde få anses som den moderna kriminalpolitikens främste målsman i Sverige. Denna moderna kriminalpolitik har ju satt som sin uppgift att omfatta — icke blott »beröra» utan »omfatta» — vida mera än straffrätten, den har sett som sitt arbetsområde en hel grupp av sociala lagstiftningsåtgärder, som hava till uppgift att motarbeta kriminaliteten, och naturligtvis då också i närmaste samband därmed även de sedliga missförhållandena. Men denne man är det nu som säger, lika som en rad av första kammarens främsta ledamöter sade för två år sedan: vi veta visserligen icke vad här skall göras, men vi äro övertygade att, om vi lämna i Kungl. Maj:ts hand att här sätta till en utredningskommitté, skall det nog kunna finnas på någonting!

Om åtgärder mo den sedliga urartningen. (Forts.)

Herr Thyrén har i slutet av sin i år avgivna motions motivering sagt ett par ord, som jag måste särskilt beröra, då jag icke kunnat begripa, vad de i själva verket innebära. Han säger, att man kan icke förvänta att regeringen skall taga initiativ i denna sak. Ty detta reformarbete, varav så många och starka intressen måste känna sig hotade, kan man icke rimligtvis vänta att regeringen skall igångsätta utan riksdagens stöd. De »många och starka intressen», som här skulle känna sig hotade — jag har svårt att förstå, vilka det skulle vara. Finge man följa herr Thyréns tankegång i hans anförande i ämnet i fjol, skulle man vänta, att det skulle vara från industriens målsmän som detta motstånd skulle resa sig, att *där* dessa »stora och starka intressen» vore att finna. Ty han slog då på den strängen att man måste tänka sig en reglering i olika avseenden av det industriella arbetet, som kunde medföra arbetareskydd i vidsträcktare mån än för närvarande ägde rum. Men att man från storindustriens håll icke har betänkligheter att underkasta sig de inskränkningar, som kunna vara nödvändiga, bör Kungl. Maj:t veta redan av den hållning, som denna kammares majoritet två år å rad intagit. Jag kan således icke finna annat än att, om nu Kungl. Maj:t i fråga om påfinnande av utvägar befinner sig i en så mycket gynnsammare situation än denne framstående kriminalpolitiker och denna kammares majoritetspartis främsta målsmän, Kungl. Maj:t icke av vad som förekommit skall finna sig hindrad att tillsätta den utredningskommitté, som föreslagits.

Jag vidhåller mitt yrkande.

Herr Steffen: Herr talman! Då man kastar en blick på reservanternas namn, finner man ju, att reservationen, d. v. s. herr Thyréns motion, säkerligen har ganska starka sympatier i denna kammare, och därom kan man ju också vara förvissad genom detta ärendes föregående historia i riksdagen. Den omständigheten föranleder mig att gripa tillfället i flykten och så att säga draga en växel på dessa ärade kammarledamöters, jag tror kammarens majoritets, intresse för vissa sociala reformförslag, som sannolikt komma fram till riksdagen i en

Om åtgärder mot den sedliga urartningen. (Forts.)

icke långt avlägsen framtid. Jag syftar nämligen på den sedan fyra år arbetande kommittén för utredning av de mindre bemedlade klassernas bostadsförhållanden i Sverige. I denna kommitté har jag äran vara medlem och har därför någon inblick i kommitténs arbeten.

Jag kan meddela kammaren och särskilt herr Thyrén, som berört bostadsfrågan i sitt anförande i dag, att vår undersökning har ådagalagt, att de mindre bemedlade klassernas bostadsförhållanden i Sverige ännu stå på en ganska låg, en allt för låg nivå och i vissa avseenden snarare torde försämrats än förbättrats under de senare åren. Man har allt skäl att antaga, att dessa dåliga bostadsförhållanden, särskilt den högt uppdrivna trångboddheten och missbruket av det s. k. inneboendesystemet, spela rollen av högst betydelsefulla orsaker till de sedliga missförhållanden på vilka herr Thyrén pekar i sin i många avseenden intressanta och värdefulla motion. Jag hoppas, att då sålunda sannolikt i en nära framtid en viss konkret social reformåtgärd kommer till riksdagens bedömande och behandling — en reformåtgärd som står i mycket nära samband med det spörsmål, som herr Thyrén väckt här — första kammarens majoritet skall med verkligt reformintresse behandla denna sak. Jag tror nämligen, att enda sättet att råda bot för de missförhållanden, som herr Thyréns fruktansvärt vältaliga statistik belyser, är de konkreta, steg för steg verkande sociala reformernas väg.

Herr Thyréns motion har å ena sidan avslöjat ett socialt ont, och därför äro vi honom alla stort tack skyldiga. Å andra sidan har han gjort ett yrkande om utredning i syfte att i lagstiftningsväg eller annorledes motverka dessa missförhållanden. Vad jag har att invända mot hans motion är, att han icke etablerat ett logiskt förhållande mellan de sociala missförhållanden, som han avslöjar i sin motivering, och det yrkande, vartill han kommit i sin kläm. Det gapar en klyfta mellan dessa två delar av herr Thyréns motion — mellan motivering och yrkande. Jag ser icke, att de sammanhänga på sådant sätt, att riksdagen på grund av motiveringen skulle kunna bifalla yrkandet. Jag ber därför, herr talman, att få yrka bifall till utskottets hemställan.

Herr Thyrén: Endast ett par ord för att hjälpa upp herr Alexandersons i denna punkt litet svaga fantasi. Han kunde icke tänka sig, vilka starka makter, som stå emot, förutom industrien. Jag skulle vilja föreslå honom att bland mycket annat tänka på dem som gagnera på dålig litteratur, på dåliga danslokaler, usla teaterpjäser och dylikt. Jag tror, att det i själva verket är så många och så starka krafter, att det icke är lätt för regeringen ensam att gå bröstgänges tillväga. Står riksdagen eller rättare andra kammaren emot och säger, att man icke tror någon utredning här är möjlig, blir det svårt för regeringen att sätta igång en sådan.

Vad angår herr Alexandersons mot mig såsom kriminalpolitiker personligen riktade resonemang, förefaller det mig, att han, om han skulle följa sin tankegång fullt ut, skulle utmynnat i

Om åtgärder mot den sedliga urartningen. (Forts.)

en uppmaning till regeringen att åt mig överlämna denna utredning. Det är väl en sak som nu icke är föremål för diskussion. Jag vill emellertid erinra, att även under förutsättning att kriminalpolitiken hör hit, så är en kriminalpolitiker såsom sådan icke kapabel än mindre skyldig att skaka ur ärmen ett system som detta. Ty vi befinna oss här i varje fall icke uti centrum av straffrätten, om ock det är möjligt, att kriminalpolitiska synpunkter böra representeras i en kommande utredning. Men det blir ju, som sagt, en framtida angelägenhet.

Jag vidhåller mitt yrkande.

Överläggningen förklarades härmed slutad, varefter herr talmannen yttrade, att i avseende å förevarande utlåtande yrkats: 1:o) att utskottets hemställan skulle bifallas, och 2:o) att kammaren skulle avslå utskottets hemställan och antaga det förslag, som innefattades i den vid utlåtandet avgivna reservation.

Härefter gjorde herr talmannen propositioner enligt dessa yrkanden och förklarade sig finna propositionen på bifall till det under 2:o) upptagna yrkandet vara med övervägande ja besvarad.

Votering begärdes, i anledning varav uppsattes, justerades och anslogs en så lydande omröstningsproposition:

Den, som avslår vad lagutskottet hemställt i sitt utlåtande nr 19 och antager det förslag, som innefattas i den vid utlåtandet avgivna reservation, röstar

Ja;

Den, det ej vill, röstar

Nej;

Vinner Nej, bifalles utskottets hemställan.

Omröstningen företogs och vid dess slut befunnos rösterna hava utfallit sålunda:

Ja — 68;

Nej — 40.

Föredrogos ånyo jordbruksutskottets den 18 och 21 innevarande mars bordlagda utlåtanden:

nr 26, i anledning av Kungl. Maj:ts proposition angående försäljning av mark från kyrkoherde- och klockarboställena i Lyrestads församling;

nr 27, i anledning av Kungl. Maj:ts proposition angående markutbyte beträffande Kalmar regementes kasernområde;

nr 28, i anledning av Kungl. Maj:ts proposition angående avskrivning av viss avgäld för utrivning av en till kronoegendomen Åkerholmen i Skaraborgs län hörande kvarn;

nr 29, i anledning av Kungl. Maj:ts proposition angående rätt för trädgårdsmästaren och preparatorn vid skogshögskolan K. F. Eklöf att för ålderstillägg tillgodoräkna sig viss tjänstgöring; och

nr 30, i anledning av Kungl. Maj:ts proposition angående bidrag ur jämtländska renbetesfjällens skogsfond till anläggning av en enskild väg inom Offerdals socken av Jämtlands län.

Vad utskottet i dessa utlåtanden hemställt bifölls.

Om statsbidrag åt sexton distriktsveterinärer i Malmöhus län.

Föredrogs ånyo jordbruksutskottets den 18 och 21 innevarande månad bordlagda utlåtande nr 31, i anledning av väckta motioner om statsbidrag åt sexton distriktsveterinärer i Malmöhus län.

I två inom riksdagen väckta likalydande motioner, nr 23 i första kammaren av herr *Hallberg* och nr 119 i andra kammaren av herr *Jesperson*, hade hemställts, att riksdagen måtte medgiva, att statsbidrag åt 16 distriktsveterinärer för deras tjänstgöring under år 1913 utbetalades med dels 9,600 kronor såsom lön och dels 3,200 kronor såsom ålderstillägg.

Utskottet hade i nu föredragna utlåtande hemställt att riksdagen måtte i anledning av herrar Hallbergs och Jespersons ifrågavarande motioner, till beredande av tillökning av de till 16 distriktsveterinärer i Malmöhus län av landstingsmedel utgående avlöningsförmåner för år 1913, å extra stat för år 1917 anvisa ett anslag av 12,800 kronor, att utgå med 800 kronor till envar av dem, med rätt för Kungl. Maj:t att låta under år 1916 förskottsvis utanordna beloppet.

Reservationer hade avgivits av herrar *Lindblad, Öberg, Nilsson* i Linnås, *Ingeström, Olausson, Norin* och *Nordström*, vilka yrkat avslag å motionerna; samt

av herr *Holmquist* mot utskottets motivering.

Herr Lindblad, Ernst: Det är av huvudsakligen formella skäl, som reservanterna velat motsätta sig detta förslag. Om man är vän av ordning och reda beträffande riksdagens villkor för beviljande av anslag och vill hålla därpå, är det väl åtminstone icke tillbörligt att komma så här flera år efteråt för att få ett anslag, och detta sedan man blivit nekad hos Kungl. Maj:t. Om man läser klämmen i utskottets utlåtande, så finner man, att det här gäller att för år 1913 på extra stat för år 1917 anvisa ett anslag av 12,800 kronor, att utgå med 800 kronor till envar av 16 distriktsveterinärer i Malmöhus län, med rätt för Kungl. Maj:t att låta under år 1916 *förskottsvis* utanordna beloppet. Ja, man tror knappast vad man själv läser, att det är ett *förskott*, när det gäller något, som hänför sig till år 1913. Och den, som

Om statsbidrag åt sexton distriktsveterinärer i Malmöhus län. (Forts.)

följt med historien i dess helhet, vet ju, att det är efter åtskilliga ändringsbeslut hos landstinget, som man slutligen kommit därhän, att man vågat gå till Kungl. Maj:t för att få del av anslaget, och när Kungl. Maj:t avslagit det på grundade skäl, som jag antager, då kommer man genom enskild motionär till riksdagen och vill, att den skall fyra år efteråt bevilja detsamma. Vart skall det taga vägen med alla andra anslag, som här beviljas under vissa villkor, om man på detta sätt kan komma fyra år efter beviljandet med förklaring, att man funnit klokast underkasta sig villkoren, och först hos Kungl. Maj:t och sedan slutligen hos riksdagen anhåller att få komma i åtnjutande av ett visst anslag? Man vet, att det är åtskilliga anslag till extra provinsialläkare, fortsättningsskolor, slöjd- och hushållsskolor, ja alla våra folkskolor, som äro förbundna med vissa villkor. Om man då har rätt att på det sätt, som här skett, komma långt efteråt och begära dylikt anslag, får man väl snart införa tioårig preskription för framställande av anspråk på delaktighet av anslag, sedan man hunnit fundera på dem tillräckligt. Detta beträffande sakens rent formella sida.

Vad den materiella delen av saken beträffar, skulle jag vilja anföra, vad en skånerepresentant vid ifrågavarande anslags beviljande anförde här i kammaren — jag åsyftar herr Paulson, då och fortfarande medlem av jordbruksutskottet. Jag saknar honom här i dag. År 1912 uttalade han bland annat följande: Behovet av statsbidrag liksom också behovet av avlöning för distriktsveterinärerna är således mycket olika i olika delar av landet. Detta framgår även av de utlåtanden från myndigheter, som upptagits i den kungl. propositionen. Från vissa håll framhålles det där, hurusom behovet av statsbidrag skulle inom varje distrikt vara 1,000 kronor, under det att från andra delar av riket framhållits, att något statsbidrag ej alls vore erforderligt. I sist angivna riktning uttalar sig såväl Skaraborgs läns landsting som Malmöhus läns landsting och Malmöhus läns hushållningssällskap.»

Så lät det från dessa korporationer då.

Samme talare säger vidare: »Redan från början har jag emellertid omfattat den meningen, att statsbidraget borde utgå i mån av de olika orternas verkliga behov. Jag framställde också i utskottet vid den förberedande behandlingen ett förslag, att statsbidraget borde utgå med lägst 500 och högst 1,000 kronor, mot villkor, att ortsbidraget bleve det dubbla beloppet.»

Han och jag omfattade vid detta anslags beviljande och veterinärväsendets ordnande med dels statsbidrag, dels länsbidrag, en och samma mening. Vi stodo på samma linje. När man då från detta läns hushållningssällskap och landsting hörde dessa uttalanden, förvånar det mig verkligen, att man nu så långt efteråt kommer med begäran om en efterbevillning, varför jag tillåter mig att i likhet med mina medreservanter yrka avslag å utskottets hemställan. Jag är i tillfälle upplysa, att reservan-

Om statsbidrag åt sexton distriktsveterinärer i Malmöhus län. (Forts.)

ternas mening omfattats av andra kammaren med 101 röster mot 46.

Herr Ingeström: Jag hör också till dem, som reserverat mig vid detta utskottsutlåtande, och jag skall med några ord angiva mina skäl härför.

Här har gjorts en framställning, att vi nu, tre år sedan dessa distriktsveterinärer fått sin lön, också skola giva dem lön av statsmedel. Det skäl, man kunnat anföra för detta har varit billighetssynpunkten, och utskottet har också sagt, att det varit med en viss tvekan, som det velat biträda motionerna. Om billighetssynpunkten skulle vara avgörande, hade väl denna fråga kommit i ett bra mycket bättre läge, om Kungl. Maj:t inkommit med en proposition, vari begärts detta statsbidrag till vissa namngivna veterinärer. Nu är det fråga om »16 distriktsveterinärer». Det framgår icke av motionen, om dessa veterinärer fortfarande inneha sina platser eller ens om de leva. Någon eller några kunna måhända vara döda, och då förefaller det mig synnerligen märkligt, om riksdagen skulle gå med på denna framställning.

Det hade också varit mera tilltalande, om Malmöhus läns landsting förskotterat dessa medel till sina distriktsveterinärer. Det är alldeles uppenbart, att det är genom landstingets tvenne felaktiga beslut, som denna situation uppkommit, och då synes det mig, att det bort ligga landstinget om hjärtat att så mycket som möjligt hålla sina veterinärer skadeslösa för dessa beslut. Så har landstinget icke gjort. Det har till och med gått ännu längre, ty när landstingets år 1912 fattade beslut icke av Kungl. Maj:t godkändes såsom giltig grund för statsbidrags erhållande, indrog landstinget även sina löner till distriktsveterinärerna, så att distriktsveterinärerna i Malmöhus län under år 1913 icke hade någon lön, ända tills landstinget sammanträdde och beslöt, att en avlöning av 1,200 kronor skulle utgå till envar av distriktsveterinärerna.

Nu vilja motionärerna, att dessa statsbidrag skola utbetalas, men det är givet, att ett sådant tillvägagångssätt komme att medföra vissa konsekvenser. Jag vet t. ex. ett landsting, som för några år sedan hos Kungl. Maj:t anhöll om statsbidrag till extra provinsialläkare. Framställningen gjordes emellertid på ett formellt oriktigt sätt, i det att framställningen kom att gå genom landstingets förvaltningsutskott och icke från landstinget direkt. Till följd av detta misstag förvägrades landstinget anslag för det året, men fick det för det följande året, sedan rättelse blivit vidtagen. Dessutom har samma landsting beträffande en extra provinsialläkare icke kunnat enas om den plats, där han skall vara bosatt, och som erforderlig majoritet härom i landstinget icke kunnat uppnås, har för fyra år statsbidrag icke kunnat erhållas till denne extra provinsialläkare. Om nu det landsting, som skall sammanträda i höst, skulle kunna enas om boningsplatsen för honom, skulle naturligtvis konsekvenserna av

Om statsbidrag åt sexton distriktsveterinärer i Malmöhus län. (Forts.)

ett bifall till utskottets föreliggande hemställan bli, att statsbidrag kunde bekommas för de gångna åren till denne extra provinsialläkare.

Men det är en annan sak som gör, att jag ställer mig än mera tveksam, och det är det förhållandet, att om Malmöhus läns landsting år 1912 fattat ett riktigt beslut, som kunnat av Kungl. Maj:t godkännas, landstinget måst för år 1913 avlöna 22 veterinärer, men eftersom beslutet var oriktigt avfattat, kom det i denna del ej till tillämpning, och följande år sade sig landstinget för år 1913 bevilja anslag till endast 16 veterinärer. Hade landstingets beslut varit riktigt avfattat, skulle landstinget under år 1913 haft 22 veterinärer att avlöna i stället för 16 och landstinget sålunda hava åsamkats en ökad utgift av 7,200 kronor. Om riksdagen beviljar ifrågavarande 12,800 kronor, blir sålunda konsekvensen ytterst den, att landstinget på grund av ett felaktigt beslut ekonomiskt taget förtjänar 7,200 kronor, och detta kan väl icke vara riktigt.

Jag ber att få yrka avslag på utskottets hemställan.

Greve Wachtmeister, Axel: Jag ber att få i all korthet yrka bifall till utskottets förslag.

Jag anser, att man mycket väl kan försvara, om riksdagen av billighetsskäl besluter ett anslag, så att dessa veterinärer icke bli lidande till följd av Malmöhus läns landstings — jag vet icke hur jag skall kalla det — upprepade försummelse.

Jag ber att få yrka bifall till utskottets hemställan.

Herr Holmquist: Herr greve och talman! Även jag skall be att få sluta mig till den siste talarens yrkande om bifall till utskottets förslag. Men jag anser mig dock med anledning av de båda föregående talarnes yttranden böra något närmera utveckla mina synpunkter.

Jag ber först att få påpeka, att en sådan myndighet som statskontoret av skäl, som framgår av bilaga till den i ämnet väckta motionen, förklarat, att landstinget har *tydlig och klar rätt* till detta anslag. Det är sålunda den ställning, som statskontoret intagit till frågan.

Nu har här sagts, att man icke bör gå på den vägen, därför att det anses vara en mycket farlig och betänklig väg, och herr Lindblad har hyst en del *formella* betänkligheter mot att följa en sådan riktlinje. Jag kan för min del egentligen icke säga, att de skäl, som anförts för dessa formella betänkligheter, för mig varit mycket vägande. För övrigt är det alldeles naturligt, att om det skulle visa sig, att rätten till anslag skulle avsevärt missbrukas, Kungl. Maj:t och riksdagen ju när som helst ha möjlighet att, genom att föreskriva en viss tid för anslags sökande, komma varje sådant försök på skam. Det kan sålunda naturligtvis icke vara någon formell fara, som här upprullar sig.

Vidare åberopade herr Lindblad, att även vissa mera *materi-*

Om statsbidrag åt sexton distriktsveterinärer i Malmöhus län. (Forts.)

ella skäl tala mot den föreliggande motionen och utskottets utlåtande. Dessa materiella skäl skulle, såvitt jag fattade, bestå däri, att en av kammarens ledamöter, som representerar Skåne, skulle vid den tidpunkt, då kamrarne voterade anslaget till distriktsveterinärsväsendet, ställt sig tämligen avvisande. Jag kan ej förstå, att i hans yttrande vid nämnda tidpunkt kan ligga något, som kan förändra landstingets ställning i den föreliggande frågan, ty det är väl alldeles givet, att sedan trots hans motstånd anslaget blivit beviljat, Malmöhus läns landsting väl har fullkomligt lika rätt att åtnjuta detta anslag som alla övriga landsting i Sveriges rike.

Då nu sålunda enligt statskontorets uppfattning landstinget har fullständig rätt till detta anslag, måtte man väl åtminstone kunna gå så långt, att man medgiver, att *billighetsskäl* tala för att trots dessa förelupna misstag från landstingets sida ifrågavarande anslag bör till landstinget utgå. Det är ju obestridligt, att visa formella felaktigheter hava förelupit, men ingen kan väl ifrågasätta annat, än att detta berott på några landstingstjänstemäns underlåtenhet att på formellt otadligt sätt framlägga frågan för landstinget. Det är orimligt, att en sådan underlåtenhet skall få för ett landsting medföra en minskning i möjligheten att erhålla den statshjälp, som övriga landsting i riket åtnjuta.

På dessa skäl, herr talman, ber jag att få instämma i yrkandet om bifall till utskottets förslag.

Herr Hallberg: Herr greve och talman, mina herrar! Det är påfallande, att frågan om dessa veterinärers löneförhållanden varit förföljd av en ohygglig otur. Jag skall be att få något belysa saken. Då landstinget 1912 sysslade med frågan och med icke erforderlig majoritet beslöt anslag till de 22 veterinärer, som då voro föreslagna, berodde detta alldeles ej på någon landstingets tvekan, om att icke den för statsanslags erhållande stipulerade lönen vore skälig, utan landstingets tvekan gällde frågan, huruvida antalet 16 borde ökas till 22. Jag tror ej ens, att denna tvekan om antalet var så synnerligen genomgående hos ledamöterna, utan de tvekade mera om stationernas belägenhet. Nå, resultatet blev emellertid, att erforderlig majoritet icke vanns.

Nu sporde herr Ingeström, om dessa 16 distriktsveterinärer, som det gäller, fortfarande alla leva och inneha sina tjänster. Därpå kan jag svara, att 15 leva och inneha sina distrikt — d.v.s. distrikten blevo ju något omreglerade när sedan flera distriktsveterinärer tillkommo. Den sextonde har under tiden avlidit. Hans anpart av det anslag, som här är i fråga, skulle sålunda tillkomma hans änka. Hon sitter i små villkor, och detta tillägg skulle komma henne väl till pass.

Herr Ingeström påpekade vidare, att landstinget icke heller betalt dessa 16 veterinärer deras löner från landstinget för år

Om statsbidrag åt sexton distriktsveterinärer i Malmöhus län. (Forts.)

1913 förr än efter ett nytt beslut år 1914. Därmed förhåller det sig så, att sedan Kungl. Maj:t vägrat godkänna landstingets beslut av år 1912, veterinärstyrelsen, där jag har äran vara ordförande, stannade i tvekan om huruvida den högre avlöningen från landstinget, 1,200 kronor — avlöningen var förut 1,000 kronor — borde utbetalas till veterinärerna. Detta gjorde, att veterinärstyrelsen ansåg sig böra gå in till landstinget med en hemställan om tillstånd att få utbetala lönen för 1913. Det må ju vara, att veterinärstyrelsens betänksamhet var något subtil, men det förhöll sig emellertid på det sättet.

Det har redan framhållits, att statskontoret ansett formellt fullkomligt giltiga skäl kunna åberopas för utbetalning av detta anslag. Vill man nu ej godtaga denna statskontorets uppfattning, så måste väl av envar ändock medgivas, att det är mycket hårt för dessa distriktsveterinärer att få sitta emellan därför, att landstinget gång på gång begått formfel.

Jag ber, herr greve och talman, att få yrka bifall till utskottets förslag.

Herr Lindblad, Ernst: Det är alldeles riktigt, som herr Holmquist upplyste, att detta ärende varit före i statskontoret, och att statskontoret tillstyrkt anslaget. Det har även varit hos medicinalstyrelsen, och även medicinalstyrelsen har tillstyrkt. Men Kungl. Maj:t har trots dessa båda myndigheters tillstyrkande sagt nej, sedan Kungl. Maj:t noga prövat saken. Då förefaller det mig märkvärdigt, om man på grund av några enskilda motionärers hemställan skulle bevilja anslaget. Annorledes hade saken tett sig, om man kunnat utverka, att frågan framlagts av Kungl. Maj:t, som så uttömmande behandlat den.

Beträffande nu den siste talaren, som hänförda detta till »otur», så kan jag ej dela en sådan uppfattning, utan när ett landsting har behandlat en sak och vid beslutet ej kunnat komma till den erforderliga majoriteten, då är det väl ej någon otur, som åstadkommit saken, utan det är väl landstingets egen ståndpunkt, som åstadkommit, att saken på grund av gällande lag helt och hållet fallit. Och jag tror ej heller, att man bör alltför mycket stanna vid vad samme talare sade, nämligen att det vore synd om dessa veterinärer. Skulle det vara någon vare sig juridisk eller moralisk rätt, som nu finge sitta emellan, så få vi väl tro, att landstinget, sedan det kommit till en klarare uppfattning härom, verkligen håller sina veterinärer om ryggen och självt sörjer för rättelse om sådan befinnes rättsligen grundad. Jag kan ej avgöra den saken. Men landstinget får pröva den, och eventuellt söka reparera ett beslut, som landstinget förmodligen fattat med fullkomligt klar insikt om vad beslutet innebar.

Herr Ingeström: Herr talman! Jag är förekommen av herr Lindblad, men jag kan ej annat än understryka, att landstinget, om det tyckt det vara hårt för dessa veterinärer att icke få detta löne-

Om statsbidrag åt sexton distriktsveterinärer i Malmöhus län. (Forts.)

tillskott, ovillkorligen bort träda hjälpande emellan. Jag anser således, att det ovillkorligen är landstingets sak att nu reparera skadan.

Jag får vidare säga, att jag ej kan förstå greve Wachtmeisters ståndpunkt. När han yrkade avslag på det tillägg, som statsutskottet föreslagit till avdikningsanslaget för Norrland, frågade han: är det lämpligt att under dessa brydsamma tider giva denna present till norrlänningarne? Jag kan ej hjälpa, att jag tycker, att om man skall tala om en present, så passar det bättre här.

Herr Hallberg: Jag vill ej som herr Ingeström jämföra detta anslag med det norrländska avdikningsanslaget, ty icke tror jag, att svenska statsverket skulle komma på kneken, om vi nu beviljade dessa 12,800 kronor. Jag vill dessutom tillägga, att även om landstinget skulle vilja soulagera dessa veterinärer, — något som landstinget helt säkert icke vill — dessa i allt fall efter all sannolikhet komma att lida intrång i deras pensionsrätt. Enligt det förslag till distriktsveterinärers pensionering, som föreligger, skall pensionsrätten nämligen beräknas från och med det år, då statsanslaget först utgått.

Jag vidhåller mitt yrkande om bifall till utskottets förslag.

Herr Swartz: Med avseende å den näst föregående talarens yttrande och hans erinran om det yrkande, som en föregående talare gjort, när fråga var om att på enskild motion bevilja ett större anslag till den norrländska nyodlingsfonden. av vilket yrkande han ansåg, att konsekvensen borde vara, att man även i det här avseendet borde yrka avslag på utskottets förslag, vill jag, som vid det angivna tillfället gjorde samma yrkande som den nämnda talaren, säga, att jag för min del hyser en liknande uppfattning, ty jag kan ej finna annat, än att saken ligger så, att det här ej finnes någon anledning för riksdagen att av nåd bevilja ett landsting ett anslag, som landstinget genom eget förvållande, av vilken anledning det nu må vara, gått förlustigt genom att ej följa de för anslagets erhållande uppställda villkoren.

Jag ber att få förena mig i yrkandet om avslag.

Sedan överläggningen förklarats härmed slutad, gjorde herr talmannen i enlighet med de yrkanden, som därunder framställts, propositioner, först på bifall till vad utskottet i förevarande utlåtande hemställt samt vidare på avslag därå; och förklarade herr talmannen sig anse den förra propositionen, vilken upprepades, vara med övervägande ja besvarad.

Votering begärdes, i anledning varav uppsattes, justerades och anslogs en så lydande omröstningsproposition:

Den, som bifaller vad jordbruksutskottet hemställt i sitt utlåtande nr 31, röstar

Ja;

Om statsbidrag åt sexton distriktsveterinärer i Malmöhus län. (Forts.)

Den, det ej vill, röstar

Nej;

Vinner Nej, avslås utskottets hemställan.

Omröstningen företogs, och vid dess slut befunnos rösterna hava utfallit sålunda:

Ja — 17;

Nej — 75.

Vid ånyo skedd föredragning av jordbruksutskottets den 18 och 21 i denna månad bordlagda utlåtande nr 32, i anledning av väckt motion angående skrivelse till Konungen med begäran om utredning i fråga om tillhandahållande av byggnads- och rörelsekapital åt nyinrättade andelsmejerier i Norrland och Dalarna, biföll kammaren vad utskottet i detta utlåtande hemställt.

Vid förnyad föredragning av första kammarens första tillfälliga utskotts den 18 och 21 innevarande mars bordlagda utlåtande nr 9, i anledning av väckt motion om skrivelse till Kungl. Maj:t angående omhändertagande i sedlighetens intresse av vissa sinnesslöa samt av kvinnor, som på grund av sedeslöst liv fallit fattigvården till last, bifölls vad utskottet i detta utlåtande hemställt;

och skulle jämlikt § 63 riksdagsordningen detta beslut genom utdrag av protokollet delgivas medkammaren.

Om förslag till livsmedelslag.

Föredrogs ånyo första kammarens andra tillfälliga utskotts den 18 och 21 i denna månad bordlagda utlåtande nr 9, i anledning av väckt motion angående skrivelse till Konungen med begäran om framläggande av förslag till livsmedelslag.

I en inom första kammaren väckt och till dess andra tillfälliga utskott hänvisad motion nr 3, har herr *Wavrinsky* hemställt, att riksdagen ville i skrivelse till Kungl. Maj:t anhålla, det täcktes Kungl. Maj:t snarast möjligt förelägga riksdagen förslag till livsmedelslag.

Utskottet hade i nu föredragna utlåtande på anförda skäl hemställt, att första kammaren måtte besluta, att ifrågavarande motion ej skulle till någon kammarens åtgärd föranleda.

Herr Wavrinsky: Herr talman! Det är andra gången jag under denna riksdag fått en motion av vederbörande utskott i sak gillad, men ändock avfärdad med hemställan, att den icke måtte till någon kammarens åtgärd föranleda, emedan vederbörande — i detta fall Kungl. Maj:t — äro beredda att ofördröjligen vidtagna åtgärder i motionens syfte. Jag kan därför vara tillfredsställd.

Om förslag till livsmedelslag. (Forts.)

Jag har emellertid begärt ordet därför, att till detta utskottets utlåtande är fogat ett yttrande av socialstyrelsen, vari förekommer ett förbiseende. Socialstyrelsen säger: »Den av motionärerna förebragta motiveringen uppehåller sig uteslutande vid den *sanitära* fara, för vilken den konsumerande allmänheten är utsatt genom förfalskningar av livsmedel.» Jag ber att få erinra om, att jag i min motion sagt: »Betydelsen av en effektiv näringsmedelslagstiftning är emellertid icke blott av hygienisk *utan i dessa tider mer än någonsin av ekonomisk natur.*» De sista orden har jag till och med kursiverat. I den återstående delen av motiveringen fullföljer jag detta resonemang och visar, hurusom ej blott ur allmänhetens, utan även ur köpmännens synpunkt är viktigt, att en sådan lag kommer till stånd.

Med denna bemärkning och under uttalande av den förhoppningen, att denna fråga får en god lösning, ber jag allenast få tillägga, att jag naturligtvis ej har något yrkande.

Efter härmed slutad överläggning bifölls vad utskottet i det nu föredragna utlåtandet hemställt.

Då alla på dagens föredragningslista uppförda ärenden nu blivit genomgångna, hemställde herr talmannen, att de anslag, som utfärdats till sammanträdets fortsättande på aftonen, finge nedtagas.

Härtill lämnade kammaren sitt bifall.

Föredrogs och hänvisades till lagutskottet den vid sammanträdets början avlämnade kungl. propositionen.

Anmäldes och bordlades

statsutskottets utlåtande nr 4, angående regleringen av utgifterna under riksstatens fjärde huvudtitel, innefattande anslagen till lantförsvarsdepartementet; ävensom

bankoutskottets utlåtanden:

nr 23, i anledning av fullmäktiges i riksbanken framställning angående årligt understöd åt arbetaren Sven Jonsson; och

nr 24, i anledning av väckt motion angående utgivande av ett personalregister till riksdagens protokoll 1809—1866.

Justerades tolv protokollsutdrag för denna dag, varefter kammarens sammanträde avslutades kl. 4,45 e. m.

In fidem
A. v. Krusenstjerna.

Stockholm 1916. **Kungl. Boktryckeriet,** P. A. Norstedt & Söner. *161255*